

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Historiae Societatis Iesv Pars ...

Pars Prima Sive Ignativs

Orlandini, Nicola

Antverpiae, 1620

Historiae Societatis Iesv Liber Tertivs.

urn:nbn:de:hbz:466:1-13935

cumspicit, & mysticam Ecclesie corpus membra- que singula contemplantur, dum presentem Ecclesie statum, & illorum temporum calamitatem secum ipse perpendit, dum & Religiosorum Ordinum instituta, quae tum erant in orbe Christiano, & munerum varietates, vnde is maxime subleuaretur, attendit; neque tamen omittit, quantum & in mentis corporisque exercitationibus, & in victus cultusque ratione, naturae vires ferant expendere: dum haec, inquam, vniuersa singillatim animo rationeque perlustrat, sentit se singulari quadam arte, vt ex celesti illa disciplina percepit, omnem suorum institutorum formam in certa quadam capita canonesque digestam, summam fuisse complexum; quibus non modo regere ac tueri se ipsa, verum etiam progredi atque augeri deinceps Societas adulta & corrobora-

rata iam posset. Vt intelligat posteritas vniuersa, quanti tandem ea sint institutorum monumenta pendenda, quae Beatus ille Pater non tam arramento, quam lacrymis, nec tam humano studio, quam accurata prece, nec tam magistra prudentia, quam Deo penè dictante conscripsit, vt infra planius ostenderetur. Restabat dumtaxat illud, vt Patres pro accepta ab Apostolica Sede auctoritate alijsque mox diplomatis consignata, suo quilibet chirographo pijs Ignatij laboribus vigilijsque subscriberet. Cuius rei gratia, vt etiam Generalis creandi Praepositi, necesse erat, vt qui diuersis essent Italiae locis orisque dispersi, congregarentur ad Urbem, & suos illic conuentus & coetus agerent. Atque id ita gestum eo, qui consecutus est, anno, series nostrae narrationis ostendet.

HISTORIÆ SOCIETATIS IESV

LIBER TERTIVS.

1
Status Societatis hoc tempore.

VANQVAM autem vsquequaque perfecta, & suis omnibus expleta numeris Societas nondum erat; constabat tamen in ea, vt in ceteris familijs Religioſae disciplinae ratio: tum primum suo subijci duci, tum temperari legibus cepta est, tum Professorum princeps descripta classis, quod deinceps vniuersae familiae pondus incurreret, & per quam nixa ad ea, quae Deus adderet incrementa, confunderet. Verum quod planiora fiant, quae & hoc & consequentibus scribenda sunt annis, liquidoque simul constet, quam suauiter Societatis res diuina sapientia proueheret, non alienum fuerit, qualis eius tum status esset paulò antè, quam & ab Apostolica Sede confirmaretur, & à suo Praeposito nutu legum contineretur, exponere. Illud iam antea demonstratum est, plerisque è primis decem in varia loca, vt sese facultas obtulerat, fuisse dimissos, Xauerium & Rodericum in Lusitaniam, inde in Indiam transmiffos; Vormatiam Fabrum in Germaniam. Per Italiam verò Parmam Lanium, Brixiam Iaium ad Cenomannos, Senas Paschadium in Hetruriam, Bisiniam apud Calabros Bobadillam. Qui dum Ecclesiae spargendis seminibus frugum, quas nunc cernimus, operam nauant, eadem Romae contentione Ignatius, Salmeron, & Codurius in animarum causa desudabant. Eorum autem, qui se ad Patres iunxerant, versabantur plerique Lutetiae, tum studiorum causa, tum vt florētissimae illi Academiae suis prodesse exemplis. Nonnulli etiam componendae rei domesticae causa in Hispaniam se contulerant, vbi Societatis nomen, & pia concionis ardore & vitae sanctimonia propagabant. Tam varijs diiunctisque locis omnis haec distincta familia, nec vllis certis deuineta legibus legitime duci subiecta, constabat tamen ipsa per se, suasque

Hist. Societ. Iesu Tom. 1.

habebat in dies cum in absoluta virtutis studio, tum in proximorum curanda salute progressionem & gradum; nulla vtrique alia vi impulsuque nisi diuino. Vt enim Deus pro singulari sua sapientia Societatis posteros praemoneret, quam in ea voluntario, non coacto; hilari, non seruili delectaretur obsequio, tantum in Sociorum pectoribus obseruantiae reuerentiaeque aduersus suum ingenerauit Ignatium, vt iam inde à principio vltro ei parere, & tanquam parentem ac magistrum non dubitarent agnoscere. Sic enim sibi ipsi persuaserant, regi se à nemine melius posse, quam ab eo, quem ad constituendam Sodalitatem illam praecipuum ex omnibus Deus ipse delegerat, & per quem ceteris eundem spiritum, eandem gratiam vocationis infunderet. Superae etiam prouidentiae fuit, vt, cum ad diuersa loca ceteri mitterentur, Romae solum B. Pater cum duobus socijs veluti quibusdam Assistentibus resideret: vt per eum diuina mens zelo animoque praestantem in reliqua huius corporis membra, veluti per caput influeret: eaque inter se coniuncta & colligata arduis illis tueretur inijs. Eum igitur de suis quilibet rebus absens per litteras admonebant: ad eum, si quid quaestionis incideret, referebant: eius sententia consiliumque maximi erat apud omnes ponderis: omnesque ad eum non modò suis in rebus, verum etiam proximorum, quorum se ad vsum & commodum explicauerant, siue auxilij, siue consilij causa confugiebant: idque tam liberè fidenterque, quam explorata sibi erat eximia Patris caritas, rara prudentia, singularis humilitas. Quorum menti voluntatique mens vicissim respondebat Ignatij: cui cum omnes in medullis haerent, & eadem, qua illi caritate flagraret, non tanquam praetatum fratribus suis, sed tanquam ministrum & famulum se praebat, cum praesentibus sua consilia communicabat &

2
Obedientia primorum Patrum B. Ignatio.

3
Quemadmodum B. Ignatius Societatem regeret.

E 3

con-

conferebat; in omniq[ue] sermone sese affabilem exhibebat, eisdemq[ue] & valentibus & agrotantibus ministrabat, omnes reuerens, omnes ex Apostoli precepto tanquam Superiores sibi inuicem arbitrans. Absentes de Societatis vrbanae rebus certiores per litteras faciebat: & quotidianas eius progressiones & incrementa narrabat, commemorabat res eque lætas ac tristes, pericula que impendebant, odia que excitabantur; varios denique domesticarum rerum exitus & euentus; vt vsui esse vel ad excitandos sentiebat sodales, vel ad eorum exquirenda rebus in dubiis inuolutisque consilia. Nec sibi deerat quo minus pia absentium studia, nutu sibi significata, modò imploranda principum virorum gratia, modò ipso ad eundem & compellendo Pontifice, optatos ad exitus promoueret. Itaq[ue], quod admiratione dignum erat, in tanta locorum distantia, tanta nationum voluntatumque dissimilitudine, tantis rei familiaris angustijs, tanta etiam obtreccatione malorum, sustentabat tamen ipsa sese, vt antè dixi, Deo gubernante Societas, nulla vtrique lege alia, nisi caritatis, & flagrantissimo quodam studio diuinę glorię & salutię salutis. Ea videlicet res, & Principibus cara, & populis amabilis, & ipsis erat inuidis metuenda, vt mirum videri non debeat, si iam inde ab ipsis eius nondum confirmate cunabulis, tot ad eam viri præstantes appulerint: præsertim cum in Ecclesia Dei, vt initio monuimus, & veteres & recentes Religiosorum Ordines, quò se recipere, non deessent.

⁴
Edicitur
primus con-
uentus ad
creandum
Præpositum
Generalem,
& Consti-
tutiones
condendas.

Hic erat nascentis Societatis status, hæc puelle huius familie forma, quousque à Petri Sede cooptaretur Religio. Qua cooptata, & post tot Ignatij labores ac contentiones à Pontifice Maximo confirmata, qui aderant in Vrbe Socij, vnà cum B. Patre sedulam dederunt operam, vt ex decreto admonerentur absentes, & primo quoque tempore ex Italia, qui commodè possent, ad diem dictam euocarentur; qui verò minùs possent, suffragium suum scripto transmitterent: vt nouæ huic familie certum & constans & vbiq[ue] sui simile viuendi genus decerneretur. omninoque rector aliquis & dux legeretur, cuius ex administratione ductuq[ue] vniuersa penderet. Eius eligendi gratia Xauerius & Rodericius in Indiam profecturi sua reliquerant obsignata suffragia. Faber suum ex Germania per epistolam misit, idque sapius, & semper idem, ne quod tantis locorum interuallis, aut quoquo modo intercepteretur exemplar, aut serius ad Urbem perferretur. Quod autem ad Constitutiones faciendas pertinebat, iuratum se habituros esse perscripserant, quod plurimis, qui aderant, placuisset. Conueniant igitur, vt condixerant, quotquot per Italiam sparsi erant omnes Quadragesimæ ineunte ieiunio, præter vnum Bobadillam, quem Bisiniani demetendis tempestiue fructibus occupatum, dum se parat ad iter, summus Pontifex ciuium supplicatione permotus, comoueri loco vetuit. Itaque cum ad Urbem nec ipse posset accedere, nec suum absens suffragium mitteret, Patres de propinqua Missione solliciti, quam Pontificia Maiestas vrgebat, coacti sunt nulla absentis ratione habita Generalem Præpositum ex suo corpore constituere. Quatuor igitur à comitijs ab-

fuerunt Xauerius, Rodericius, Faber, & Bobadilla, & præter hunc, quem nominaui postremum, suum quisque dedere suffragium. Sex autem interfuerunt Ignatius & Lainius, Salmeron & Paschalius, Codurius & Iaius. Qui quidem legitime in Domino congregati, priusquam alia vlla de re inter se agerent, proposito sibi ante oculos communi bono, concordissimè sanxerunt edenda prius decreta nonnulla, quæ facilem viam ad ea seruanda munirent, quibus ex instituta formula se statuisent obstringere. Quæ res idcirco antiquissima debuit esse, quod ex ea erat aliquando, & Generalis creandi Præpositi, & inferiores legendi Præfectos petenda ratio. Prolata sunt in medium, quæ de Sociorum consilio ac voluntate ea de re elucubraret Ignatius, summa videlicet capitum ac formularum quibus ille nudam Religionis formam, & velut quædam lineamenta descripserat. Quam cum Patres attentis animis expendissent, sepeq[ue] ad trutinam reuocassent, tandem, cum quid opponerent, non haberent, velut à Deo dictata Regulam summo omnes recepere consensu; singulisq[ue] subscriptis probatissime decretis, & se pariter, & posteros obstrinxerunt. Quæ autem ab Ignatio conscripta ac digesta sunt, non fuerunt illa quidem instituta constitutionesq[ue], sed decreta dumtaxat quædam, & veluti Constitutionum semina, vt qui ex eo numero Societatis Præpositus renouaretur, is ab eis, quæ in pleno Sociorum conuentu constituta iam essent, & ipse vltro recepisset, haud temere leuiter que discederet, sed tanquam suarum Constitutionum materiam ac segetem adhiberet, quarum postea auctoritate nutuq[ue], illa ipsa seu statuendis legitimis pennis, si quis ea infringeret, sancirentur; seu dubijs obscurisque rebus, si quæ inciderent, interpretandis. In quo & diuini rursus prouidentiam Numinis admirare, quæ sicut exortam Societatem non suis repente numeris expleuit ac cumulauit, sed præcipuis dumtaxat partibus, vt supra significatū est, instruxit & inchoauit; sic eadem modo nata, cum suos esset habitura progressus, non tam hominis irrigantis industria, quam Dei dantis incrementa concessit; noluit illam inter initia legibus admodum multis ac constitutionibus alligari, sed simplicibus tantum istiq[ue] perspicuis contineri decretis: quæ & vnicuique forent discipline tuendæ præsidio, & in Ignatij peccore veluti quædam semina resideret, vnde postea Professorū amplificata, & Coadiutorum adiuncta classe, talia instituta constitutionesq[ue] prodirent; vt & contextu corporis vniuersi, & singularum compositione partium, hunc quem cernimus harmonie concentum atque hunc ornamatum, quem miramur, efficerent. Quod hoc loco indicasse sit satis: vt quod decretorum genus esset illud, cui suam Partes adscribere sententiam, restatū esset. Nam de absoluto Constitutionum opere, vbi decreta illa, tanquam semina continentur, suus erit narrandi locus.

⁶
Modus quo
declaratus
Præpositus
Generalis.

Sex igitur qui conueniant Patres agitare inter sese coeperunt de Præposito creando consilia. Ac primum quidem mutuis ea de re colloquijs cuique interdictum: triduique supplicatio decernitur. Quarto verò die singuli obsignata sua rices suffragia, & cum absentium coniuncta suffragia

in vinam conijciunt, clauibusq; custodiunt; deinde in aliud triduum supplicatione protracta, septimo tandem die, qui dies fuit quinto Idus Aprilis, suffragia ipsa religiant, Præpositumque declarant Ignatium dissentiente nemine, præter ipsum. Visum quippe omnibus est neminem posse melius talis Societatis tenere clauum, Sociosq; suos regere ac confirmare, quemadmodum in suo ferendo suffragio Xauerius admonet, quam qui eos in Domino genuisset, & per quem nouam hanc in orbe terræ familiam Dominus suscitasset.

7
Formula
varia suffragiorum
quibus xpi
Patres in
deklarando
Generali
Præposito.

Hic ego continere me non possum, quin ex ipsis suffragiorum autographis, velut è puluere antiquitatis erutis, exceptam aliquam, quod & exemplo sit posteris & voluprati. In sua scribenda sententia plerique citato diuini Numinis testimonio illud addebant, eum se ad id munus eligere, quem maximè ex omnibus Igitur idoneum, idque nullius impulsu consilioque, sed vna Dei gloria bonoque Societatis inductos; nec aliter fuisse sensuros, si illa ipsa hora abeundum esset è vita. Ac Codurius quidem Ignatium, quem sua sententia præponit, miris ornat laudibus, sed planè necessarijs. Appellat eum zelatorem ardentissimum diuini nominis, & alienæ salutis, talemque semper à se esse perspexit; quod & hoc magis oportere eum ceteris præfici, quòd omnium minimum se fecisset, & omnibus ministrasset. Deinde si qua fortè vis obstitisset, quo minùs eligeretur Ignatius, hæc atrexit de Fabro: Post quem non minore virtute præditum censeo præferendum honorandum Patrem Dominum Petrum Fabrum. Hæc est veritas coram Deo. Magna profectò laus, vt Fabrum propè exæquet Ignatio: quanquam Fabro secundum Ignatium suffragatur etiam Xauerius: neque enim obscura erat viri virtus. suffragatur & Simon. nec refragari possent ceteri, si proximum quem præponerent, nominarent; sed nulla apud eos proximi mentio. Ipse tamen Faber, si fortè mors Ignatium raperet, Xauerium ei sufficiebat. Nec pigebit totum Salmeronis suffragium adscribere: In nomine Iesu Christi, Amè. Ego Alfonso Salmeron huius Societatis indignissimus, præmissa ad Deum oratione, & re pro qualicumque meo iudicio mature pensata, eligo ac pronuncio pro meo ac totius congregationis Prælato ac Superiore D. Ignatium de Loiola: qui iuxta sibi datam à Deo sapientiam, sicut nos omnes in Christo genuit, lætèque paut parulos; ita nunc in Christo grandiores solido obedientiæ cibo deducet ac diriget in pascua pingua & vberissima paradisi, ad fontem vitæ, vt, cum gregem hunc pusillum Iesu Christo Pastori magno reddiderit, veraciter nos dicamus, Et nos populus pascue eius, & oues manus eius. Ipse verò gaudeat dicat, Domine ex his, quos dedisti mihi, non perdidisti ex eis quemquam. Quod ipse Iesus Pastor bonus nobis dignetur concedere. Amen. Illud ferè addebant præsertim qui suffragium suum, aut reliquerant abeuntibus, aut miserunt absentes, ei se sodali subscribere, eumq; habituros Præpositi loco, in quem plurimæ voluntates incumberent. Collocat Xauerius in super in eadem schedula separatim tria Religionis vota eorum deferenda, qui post editum Apostolicum de Societate diploma, Generalis Præpositus renun-

ciatur. Ipse verò Ignatius in sua ferenda sententia, ne alium alij præferre videatur, consultò ei suffragatur, in quem plurimi conspirarent, vno se dumtaxat excepto. Hæc ex ipsis autographis Patrum. Ergo, cum de se agi perspexit Ignatius, rei commotus euentu, vt qui insigni quadam animi moderatione præstabat, malebatque se ab alijs regi, quam alios ipse regere; sermone habito longiore de sui animi corporisque imbecillitate, magnopere hortatus est alium deligerent tanto muneri parem: se quidem nec oneri parem esse, nec adduci profus, vt qui regere se ipse nesciret, alios regendos suscipere. Proinde rogare enixè, vt in tertium quartumue diem obsecratione producta res iterum ad suffragia reuocetur. Patres, cum contrà diu frustra terendissent, inuiri tandem, quod petebat de derunt: quanquam tam insignis modestiæ laus, vt est animorum conciliatrix in primis, studia Patrum voluntatesque potiùs acuit incenditque quam retudit. Quippe cum ad posteriora suffragia quarta luce reditum esset, rursus in eundem Ignatium reciderunt: qui nihilominus cum perstaret reluctans, Lainius magna libertate intelligens qui premendus esset locus, Vel, inquit, Pater, munus accipe, quod tam perspicue Deus tibi imponit, vel, quod ad me pertinet, dirimatur Societas. Nam mihi quidem certum est caput non aliud pati, quam quod; vt video, Deus optat. Hic ille dum ex vna parte sua conscius infirmitatis grauitatem oneris reformidat; ex altera diuinæ obfistere voluntati non audet; dubius atque anceps pronunciat huius se controuersie arbitrum statuere illum, quem & ad quotidianæ Penitentiae Sacramentum, & ad regendum ex Dei præscripto animum, velut diuinæ voluntatis interpretem adhiberet. Huic se vitam omnem antea actam expositurum: nihil hunc ex suis siue animi, siue corporis imbecillitatibus celaturum: quidquid is Christi nomine præcepisset, aut suasset suo, id se continuo sine mora facturum. Enimuerò Patres agrè admodum ferre toties iam eum sua vota frustrari: reclamant vniuersi. Demum post multam altercationem, cum res aliter obtineri non posset, iterum ei necessitate magis, quam voluntate mos geritur. Adhibebat B. Pater ad quotidianas peccatorum expiationes ante Societatem conditam ex Ordine Minorum singulari sanctitate ac prudentia virum nomine Theodosium. Apud hunc in cænobio S. Petri ad Ianiculū, qui Mons aureus vulgò dicitur, cum secessisset, totum illud triduum, quod sacrosanctum Pascha præcurrit, quasi telam vniuersæ vitæ retexens in accurata peccatorum confessione consumpsit. Eo elapsò sciscitatur ex oprimo sacerdote de capessendo magistratu quid sentiat. Ille verò resistere eum vtique Dei numini, si id amplius detrectet, affirmat. Tum Ignatius iterum ac sæpiùs vt Deum consulat obtestatur, ac demum si ita videatur, omni animi tranquillitate suam scripto sententiam explicet, ad Sociosque transmittat. Tum denique ad suos redijt. Interim, vt quam sibi grata esset talis creatio Præpositi prodigio Deus aliquo comprobaret, admiranda domi res accidit, non inuoluenda silentio. Verfabatur inter nostros non tamen de numero Sociorum, Cantaber adolescens, Mattheus nomine.

8
Ignatius vnicuique acerrime Generalatum.

9
Energumenus B. Ignatij precibus liberatur.

mine. Hic à dæmone repente correptus miserandum in modum exerceri coepit. Affligebat sese identidem humi, prostratusque ad eum firmiter consistebat, vix ut eum homines valentissimi decem commouere loco possent. Os ei sædè intumescibat, sed signo crucis expresso ab eo, qui sacris eum carminibus adiurabat, abscedebat tumor in guttur: atque ut vnaquæque pars corporis impuri spiritus turgebat inflatu, ita eodem modo inflatio discussa, fuga crucis migrabat in aliam. Cumq; è spectatoribus quidam munitates dæmoni dicerent, breui ad futurum Ignatium, qui ipsum inde pelleret; malus dæmon discerpès hominem vociferansque dicebat, Apage, apage nomen istud capitis mihi omnium inimicissimi. Domum reuersus Ignatius, ut ea, quæ gesta erant se absente, rescivit, clam seducit adolescentem, sulisq; precibus diabolum pellit, puerumque liberum ac sanum domesticis reddit. Is autem ne diuini beneficii immemor esset, Religiosam vitam apud Camaldulenses ingressus, nouo nomine Basilus est nuncupatus. Et sanè quàm vehementer Satanas odisset Ignatium, consequens eius facinus declarauit. Quippe in vltionem exitij sui suffocare conatus est dormientem, faucesque tanta vi pressit, ut Iesu nomè in clamare eum vellet, voce penitus inclusa non posset. Ad extremum omni adhibita contentione in salutarem illam vocem erupit, & infernum monstrum protinus ab se abegit: diu tamen raucus, ac propè sine voce fuit. Tertio ab Ignatij reditu lapsa die, Theodosius, quo cumulatius, quod rogabatur expleret, nõ modò vterò ipse Patres adijt, & quid ipse dubitanti B. viro respondisset, exposuit, verum etiam in codicillos retulit, prorsus sibi videri Societatis gubernacula Ignatio ipsiprehendenda. Quibus in conuentu publicè resignatis recitatisque, Ignatius repugnare non amplius ausus, sed fiducia diuini Numinis plenus, tertia Paschatis feria xiiij. Kal. Maij delatum sibi munus admittit, eo fernè tempore, quo præstantissimus eius patronus Petrus pascendi Christi gregis onus accepit. Moxque ad opem implorandam septem Urbis templa religionis sanctitate præcipua ut vnà omnes obirent, in proximam sextam feriam indicit: atque in D. Pauli potissimum, quoniam eius maximè Apostolice qui vestigia propositum erat, tum etiam quòd locus ille, quippe extra muros, à populari strepitu vacuus est, solenni ritu professionis suæ vota ex Apostolice diplomatis formula, nuncuparent. In eo templo alterutrum peccata confessis, Ignatius Missæ sacrificium cæteris presentibus ortus est ad aram Deiparæ Virginis, vbi Augustissimum Eucharistiæ Sacramentum id temporis condebatur. Ea tum ara ad dextram intantis per principes valuas, sub imos gradus per quos ad sacra Apostolorum corpora ascenditur, stabat. Inde postea translata est in templi superiora ex parte læua; vbi illa ipsa net Deiparæ effigies ob rei memoriã religiosè visitur & salutatur à nostris. Ibi igitur B. Pater operans facris, ut ad communionem Christi corporis ventum est, cõuersus ad Socios, & prouolutus in genua, læua descriptam professionis formulã, dextra verò sacram de patena præferens hostiam, primus vota sua quatuor clara voce pronunciat. qui-

IO
Satanæ
odiuum in
B. Ignatij.

II
Prima
Societatis
Professorum
vota in
templo
S. Pauli ad
altare Be-
atæ Virginis.

bus votis cum se Deo multis eum lacrymis ceteris etiam collacrymantibus consecrasset, de genu confurgens, & ad altare reuersus, ritè communicat. Postea cum se iterum ad Socios Augustissimū Christi corpus dextra præferens conuertisset, accesserunt Socij quinque eodem modo, atque eadem ex forma nullo antiquitatis ordine nuncupantes, tamen primū conser nuncupasse Codurium. Eam nos formulam eum expressam in Cõstitutionibus habeamus, superuacaneum duximus huc trãferre. Sumpto Christi corpore, post vfitatas gratias, alias eiusdè ædis aras religionisque venerabundi circumeunt. Circum aram verò maximam ad pretiosos Apostolorum cineres cuncti subsistunt, continuoque ad Ignatij complexum manuumq; oscula manantibus prægaudio lacrymis, certatim currunt. Quibus ipse vicissim pacis osculum singulis reddidit. Ac pro tam felici rei exitu piè caelestibus gratulati ad reliquū templorum iter lætissimis tendunt animis.

Constituto Societatis capite talique duce, duplicata domi tranquillitas est, & nullo negotio membra corporis regi cæpta. Erant tum domi præter sex Professos duodecim ferè alij, qui se nuper cum Societate conunxerãt: & suum quisque munus curabat alacriter. Flagrant apud eos studia præca pietatis, paupertatis & crucis Christi. Summa erat in obtemperando voluntas, ingens alacritas in obsequijs, mirus in cõiunctu candor animi, simplices mores, compositi ad modestiam vultus, probitatis indices, & cultus interioris: spectaculum superis hominibusq; iucundum. Nulla nisi virtutis æmulario, nulla obreftatio inuidiã, nulla vox querelarum. Mucis officijs certabant omnes, honore inuicem præuenientes. Sola erat de humilitate contentio pacis genitrix & concordia. Qui cum essent ex tanta morum, nationum, aratum varietate permixti, inter se tamen velut vnum corpus & vnus spiritus concordissimè viuebant, ut non tam hominum in terris degentium, quàm Angelorum cætus in humanis corporibus viderentur. Nulla virtutis disciplina præstantior illorum vel consuetudine, vel exemplo, aptis etiam ad permutandos perditos & profligatos mores. Adolescens per eos dies è Tarsalpinis locis Romam venerat egregijs à natura muneribus ac donis instructus, sed eò vsque Lutherana pestis cõtatione corruptus, ut suo non contentus exitio, alios etiam quamplurimos in eadem fraudem conaretur impellere; sed dum spargendis longè lateque venenis, peruertendisque sanis mentibus totus intendit, ad sacros magistratus re delata in custodiam abripitur. Magistratus eum & ipsi per se frustra, & per idoneos Theologiae Magistros, ut perueria mentis adolescentem ad sanitatem reducerent, laborassent; ad extremum, ne quid intentatum relinquerent, aratis florem & spectatam indolem miserati, sanandum Ignatio tradunt, domique nostræ custodiendum. Blandè illum cum suis accepit Ignatius, & placidis manibus tempestiuas admouebat identidem curaciones. Tantumque seu prudentis curatio medici, seu Patrum consuetudo valuit, ut eorum moribus curiosius inspectandis callidus adolescens sensim & ipse commutatus animo fit: & qui fure in medicos paulò antè confueuerat, medicinalisque

12
Virtus pri-
ma Societatis
Professorum
admodum,
id est Ro-
mana.

13
Hæreticus
adolescens
exemplis
Patrum, &
B. Ignatij
prudens fit
Catho-
licus.

cinaſque reſpuere; Patrum deinde manus & ſcapella non fugerit, peſtem vomuerit, virus eiecit, & volũtaria quadam deſertatione animi prauis dogmatibus eiuratis, Eccleſiam ſibi reconciliari. Is deinde rogatus, cur qui tam obfirmato fuiſſet animo, vt de ſuſcepta mente depelli nullo terrore periculoſe poſſet, Patrum tamen ſermone ſe ſecti ac deliniri ſit paſſus, reſpondit, ita ſecum diſputaſſe, ſeri haudquaquam poſſe, vt à tam integra innocentiſque vita, tam ſanctis commodiſque moribus, tanta animorum coniunctione & pace, quantam inter eos aſpexiſſet, vera ac germana fides abeſſet.

Iam ipſe dux ceterorum & caput Ignatius, ne quibus præerat, exemplo minus, quam dignitate præeſſet, primum in humilibus ſe continere muneribus, & quidem in ipſo culinae labore ſummoque tanta cœpit ſedulitate verſari, vt ſi Generalem Præpoſitum non agnoſceres, vnum aliquem de Nouitiorum grege diceres. Ac ne quid priuata humilitatis exercitatio de publica adminiſtrationis cura detraheret, diſperſit vtriuſque ſtudij temporibus, ita alterum cum altero temperabat, vt cum vtriſque faceret ſatis, neutrum alteri fraudi eſſet. Deinde profeſſionis lege, cui nuper vnà cum reliquo Sociorum cœtu ſubſcripſerat, ſex & quadraginta dierum curriculo, nullo proſus intermiſſo die, Chriſtiana rudimenta doctrinæ publicè in templo tradere pleno auditorum conuentu, nec fructu minore inſtituit. Habebat autem iam tum proprium Societatis templum, tamen conductis adhuc habitabat in ædibus; & id erat paræciæ cuiuſdam S. Mariæ à Strata, vt vulgus hominum appellabat, ad Capitoli j radices, haud ita procul à S. Marci; magis illud quidem celebritate loci noſtris rationibus opportunum, quam ob cauſam Polancus ab ipſo B. Patre ex tota Vrbe fuiſſe delectum narrat, quàm ſatis commodum atque laxum. Huius paræciæ procuratorem cum ipſo templo ceteroque facto inſtrumento Societati tribuendam Petrus Codacius anno proximo iam labente curarat, vt cum confirmata Societate videretur quodammodo natam, ſeu potius vix natam Societatem rectoque carentem Beatiffima Virgo domum ſuam recepſiſſe. Id erat noſtris & ad confeſſiones audiendas vſui, & ad conciones & catecheſes habendas. Hic igitur docere plebè Ignatius aggreſſus fidei myſteria cognitu neceſſaria primum vulgi cauſa non nimis enucleabat; ſæpius tamen eadem inculcabat iteratque, ſi vltus eſſet: verùm poſtea tempeſtiue digreſſus, certa quædam capita tractabat vberius, non ad aucupandam ingenij doctrinæque famam, ſed ad concitandos animos, motuſque gignendos; idque ea ſententiarum grauitate ac pondere, eo animi & oris ardore, vt auditores ſuos eodem igne, quo ipſe flagrabat, incenderet. Vix peroratum erat cum illi intimo dolore tacti ex conſcientia ſuperioris vite, ad ſacerdotum ſe pedes ſternebant, tantoque animi ſenſu ſtetuſque ſua enunciabant occulta, vt crebris interrupta ſingultibus expedire verba vix poſſent. Interim domi foriſque, multis pietatis officijs, maiore adhuc quam antea dignitate hominumque admurmuratione reliqui vacabant Patres. Ac Lainius quidem ea ætate Romæ confeſſionum

concionumque muneribus occupatus, poſtularus eſt à Margarita Auſtriaca Octauij Parmenſis Ducis coniuge, vt ſibi ſuæque familiae ad pietatem ſalutemque dux eſſet. Eademque paulò poſt Lucam Hetruriæ oppidum ad parentem ſuum Carolum, qui per id tempus in Italiam venerat, profectura, Lainium duxit. Ipſe verò Lainius non prius ex Vrbe pedem extulit, quam aliquot alios ad Societatem piæ contemplationis exercitacione perduceret. In ijs Francicum Turrianum Burgenſem honeſto loco natum, quem adhuc viridem ætatēque florentem, antequam domum reciperetur, mors ſuſtulit. Huic contubernalis ac municeps, & ſideli iunctus amicitia erat Ioannes Polancus ſcriptor Apoſtolicus, qui ad exercitaciones ſpiritus experiendas, amici exemplo commotus, magno tum ſuo, tum Societatis bono ad eam animum appulit. Similis Polanco erat Andreas Fruſius Carnorenſis. Quippe ambo viri tum ingenij laude præſtantes, tum multiplici varietate doctrinæ, quam in illo tempeſtiua grauitas, in hoc innatus quidam lepos, & in vtroque ſingularis modieſtia condiebat. Et is aulæ pertæſus ad certiores in Chriſti famularu ſpes obſequia tranſtulit. Sed vt omnium natura fert rerum, in qua continenter alia oriuntur & occidunt; horum in Societate ortum aliorum excepit occaſus. Occidit Romæ Marcus Lainius Iacobi frater excellenti pietate vir. Is inter ſuos fratres amantiffimus Iacobi fuit, cuiusque ſalutis tam ſtudioſus & cupidus; vt, cum de noua quadam hæreticorum ſecta inaudiſſet, qui per id tempus prauis dogmatibus toto orbe ſerendis ſacra omnia miſcebant, ſuſpicari vehementer cœperit homo ſimplex ac purus, ne eam fortè ſectam Iacobus quoque, quem ad clericos quoddam nouæ Religionis conſtituendæ gratia aggregatum eſſe cognouerat, ſequeretur. Quocirca toto triennio anxias tendere ad Deum manus, ne in hæreſim fratrem labi permitteret, ſed religionem puram atque integram illibatamque tueretur, & eius potius eſſet propugnator acerrimus. Eius rei gratia Symbolum ſolebat Apoſtolicum inter auguſtiſſimum Miſſæ ſacrificium, cui quotidie reuerenter adſtabat, precatõis loco percurrere. Nec prius ab inſtituta præce deſtitit, quam exploratū habuit, cui tandem hominum generi ſeſe frater agglutinaſſet; & quanto tandem interuallo inita ab eo Societas à peſtilenti illa, de qua inaudierat, ſecta diſtaret. Itaque non ſine Dei impulſu reuiſendi fratris ſtudio ad Urbem venit. Vbi dum fratrem monitis atque conſilijs piarum meditatione rerum ex Ignatij præſcripto animum excolit, diuino aſſante ſpiritu, eandem ipſe quoque, quam ſuſpectam paulò antè habuerat, Societatem inijt. Poſtea ad noſocomium de more miſſus, in eo que aliquandiu magna & rerum humanarum, & ſui ipſius contempſione verſatus, in morbum incidit; domumque Julio menſe reuerſus extinguitur, primus, quem poſt confirmatam à Petri Sede Societatem in cælum merita vocauerunt. Poſt mortem fratris videndum obtulit, admonens ſuos vt parentes per litteras ſolaretur, ne ſe deſerent in terris, cum quo iam rectè ageretur in cælo. Huius è vita diſceſſum non multis poſt diebus ſubſecuta mors eſt item Romæ Ioannis

14
Teſtimoniũ
ſana doctri-
ne bona
vita.

15
B. Ignatij
humilitas.

16
Primum
Societati
templum
S. Mariæ à
Strata.

17
B. Ignatius
ſex & 40.
continuos
dies docet
Chriſtiana
doctrina
rudimenta.

17
Ioannes Po-
lancus ad
Societatem
accedit;

18
& Andreas
Fruſius.

18
Primum Ro-
mæ, & poſt
confirmatã
Societatem
omnino pri-
mus mor-
tus Mar-
cus Lainius
Iacobi fra-
ter.

19
Ioannes Po-
lancus ad
Societatem
accedit;

19
Ioannes Po-
lancus ad
Societatem
accedit;

19

nis

Moritur etiam Iohn. Codurius vnus de decem.

20

Mors Coduriy reuelatur B. Ignatio.

21

Idem prædicat Stephanum Baroëlium gravissimè aegrotantem non inde moriturum.

22

In Societatem venire Martinus Sancti crucius, & F. milianus Lotola: quos Araozius ex Hispania duxit.

nis Coduriy vnus è decem. In primis ab Ignatio professionis suæ vota ritè edidit: quò tempore tantus in eo fuit pietatis sensus, tanta vis atque exuperantia diuinæ dulcedinis, vt cum eam celare, & diu inelufam tenere non posset, crebris indicare suspitijs & assiduis singultibus coeretur. Præcurrebat ipse cum Lainio in itinere illo, quod ad septem præcipua templa diximus institutum, & ferebatur per liberos campos, replens omnia gemitibus ac clamoribus: talesque identidem mittebat ad superos voces lacrymarum vbertate permixtas, vt alijs exisse de potestate mentis, alijs periculum videretur adire; ne se nimia contentione distumperet. Proximum videlicet prælagiebat exitum ex his compagibus corporis, & ad illum iam appropinquantem se ipse parabat: qui vt ipso natali die Ioannis Baptistæ, cuius etiam nomen referrebat, est natus, ipsoque sacerdos est factus; sic ipso quoque die ataræque, quibus ille Beatus, de vita migravit. Pro eius valetudine cum rei ditinæ faciendæ gratia ad eadem S. Petri in Ianiculo tacitus properaret Ignatius, medio in ponte, qui Sixti dicitur, intentis in caelum oculis veluti stupore defixus repente constitit. Tum ad comitem Baptistam Violam, Referantius, inquit, nos domum, Codurius noster decessit. Creditum Ignatio visum, vt antea Hozij, sic nunc Coduriy animam in caelum intrantem. Ex horarum quippe ratione compertum ipso illo temporis expirasse momento. Nec sanè causa alia fuit, cur intellecto diuinitus cari sodalis excessu, domum ex templo repeteret, ac non potius aliquid ad piaculare pro eo Sacrum faciendum de more conderet. Quin cum ad Fabrum scriberet, veluti de communis obitu filij, narravit decedentè Coduriy animam, à pio viro in oratione defixo inspectam in caelum esse luce coruscantem inter choros Angelicos deportari. Nec sanè ad alios candidissimus ille animus spectare poterat, nisi ad eos, quorum sanctimoniam atque candorem luteo hoc in corpore emulabatur. Periculo pari, sed euentu dissimili Stephanus Baroëlius eo ipso anno, cum postridie quam ad Boeietatem accesserat, grauiter aegrotaret, ne procul abesset ab extremo vitæ periculo; Ignatius in eadem aede S. Petri in Ianiculo pro eo diuinam rem fecit: & in reditu placido ad comitem (iserat Petrus Ribadeneira) conuersus ore, Non morietur, inquit, hoc Stephanus morbo. Varietate veritatem salus mox reddita comprobauit, quam & Stephanus ipse dum vixit (vixit autem ad annum eius sæculi septimum & octogestimum) acceptam semper Ignatio retulit. Amillorum desiderium sufficiens, vt solet, alijs diuina providentia mitigauit, duobus præsertim Hispanijs, quos Araozius ex patria rediens ad Urbem adduxerat, alterum Martinum Sancti crucium, qui Societati se dudum addixerat: alterum Amilianum Lotolam. B. P. Ignatij fratris filium, qui quanquam eo ad Urbem consilio venerat, vt in aulam potius, quam in Societatem se daret; postea tamen exercitiorum oborta luce, sententiam mutauit, & aula splendoribus Religionis humilitatem prætulit, pietatem videlicet patriui, cui se perpetuò Christi caritate subijceret; amularis; factus ex nepote filius, ex propinquo discipulus. Eodem ferè tempore, renunciato iam So-

cietatis Præposito, Franciscus Strada ex agro Brianxiano ad Urbem redijt, qui quo paratior ad animorum lucra veniret, Lutetiam studiorum causa mittitur: tameri diu illic esse Hispano homini, vt suo loco reddam, per arma non licuit. Eodem studiorum causa missus est Andreas Ouiedus Clericus Toletanus insigni iam tum pietate vir, cum alijs de Societate nonnullis. Nec ita multo post à solenni nuncupatione votorum Fauentiam missus est Iaius, vbi præter multa è publica & communi re gesta, veterem Ecclesia morem & consuetudinem retulit crebro vsurpandi mysteria, hebdomadis minimum singulis, Sodalitate piolorum viro, qui se dulo id curarent, erecta. Inde igitur ad confessiones magna celebritas, vix vt Patri respirandi daretur locus. Quin ea, quam dixi, Sodalitas illas sibi quoque partes imposuit, vt peculiari quodam studio misericordie iuicetur officia. Medicum è suo corpore facile principem, aduocatum procuratoremque delegit, qui siue in morborum ætumnis, siue in iudiciorum disceptationibus operam suam gratis egentissimo cuique præberet. Alij mendicorum patrocinio suscepto pro eis elemosinas corrogabant. Nonnulli velut tutores à lege dati orbos orbasque complexi, studiosè quærebant & vestiebant. & alij alia Christianæ benignitatis officia partesque sibi deposcebant: vt viderentur omnia Fauentiæ pnsca quadam religione feruere. Sed in tantis arduis iubetur à Pontifice Iaius, vnà cum Bobadilla, qui apud Calabros, vti diximus, versabatur, Ratisbonam se conferre; Fabri succellus in locum, qui cum Ortizio in Hispaniam mittebatur. Ea causa fuit, vt Fauentia Bononiam veniens, magnas hæc etiam ciuitas, dum se aditer Iaius accingit, commoditates haulerit.

Egerat Vornatiæ Faber, vt supra demonstrauimus, cum Protestantium celebraretur conuentus, sed non hæsit admodum diu: nam breui cætillo dimisso, continuo Spiram, hinc Ratisbonam cum Caroli curia ad Cæsareum Conciliū, vbi & Apostolicus Legatus intererat Gaspar Côtarenus, accessit. Quo cunque autem vestigium posuit, eundem se Fabrum præbuit, nanum videlicet hominem & operarium. Apud ciuitates & oppida, quæ transibat, conferendis potius salutaribus Sacramentis, quæ in ijs maximè locis fidelem ministri operam requirebant, quàm concionibus agendum censuit. Ratisbonæ à Sabaudia Caroli Ducis filio, cuius è ditione fuerat, agnitus, & in honore habitus, ad eius confessiones audiendas eligitur. In tanta autem aulicorū turba nationumque varietate vsque ad eò se vulgo probauit; vt ad eum vniuersi tanquam ad communem patrem Germani, Itali Hispanique concurrerent. Quo fiebat vt viri dignitate, doctrina, generis splendore nobiles sanctis meditationibus instituti de corrigendis suis alienisque moribus sedulo cogitarent, nonnullique meliores iam sibi redditi, complures alios ad eandem meditando rationem blanda cohortatione pelliceret. Feruere præ ceteris Doctor Cochleus vir insignis ac prudens, qui non vulgari sui animi bono has ipsas commentationes expertus, gauisusque mirum in modum etiam affectum reperit magistrum, quoscunque poterat ad eandem commen-

23 Missi Varios studiosorum causa Franciscus Strada, & Andreas Ouiedus.

24 Iaius Fauentiæ multa præclarè gerit.

25 Iaius & Bobadilla in Germaniam præsertim Ratisbonam.

26 Res gesta à Fabro in Germania, præsertim Ratisbona.

tandi

tandi normam, aut exercebat ipse perse, aut ex-
ercendos curabat à Fabro. Nec his contenta, fi-
nibus Fabri caritas ad absentes, & longè positos
excurrebat. Norimbergam ad moribundum Ita-
lum euocatus, per eam occasionem aberrantem
à Christi caulis ouiculum ex morientis familia ad
Ecclesie septa reduxit, & quod septimū iam an-
num non fecerat, ad confitenda peccata. Cuius
exemplum negotiatores secuti duo vagi & ipsi,
palantesq; per haresum saltus ad eundem Chri-
sti gregem reueterunt: Maurique item duo ad
baptisina perducti. Quod autem in hac prima
professione Germanica admiratione dignum
fuit, nemo exiis, qui aut Fabro peccata confes-
sus, aut ab eo pijs exercitationibus semel esset im-
burus, ab eius vel beneuolētia desciuit vnquam,
vel virtutis disciplina deflexit. Nec solum iucri-
bus susceptis quarebat studiosè quos Domino
lucraretur: sed etiam quos adire non poterat, se-
dulò scriptis conueniebat epistolis: nec modò
exteros, sed etiam Sodales, quorum pia institu-
tione multorum continebantur auxilia. ac Pari-
sienfibus quidem præclara hæc monita scripsit:

27 *Monita
Fabri ad
Socios Pa-
risiensis
scripta.*
Largiatur Christus Iesus vberem vobis gra-
tiam, vt quò spectatis rēto cursū, velut arcu
mentis semper intento studia vestra referatis: &
gaudere quasi quodam triumpho possitis, quem
ad extremum deportabitis, si cum scientiæ spiri-
tū sanctē quoque sentiendi spiritum coniunxe-
ritis. Quæ quidem expectatio desiderij mei, to-
tusque Societatis tum demum explebitur Chri-
sto duce, cum summus ille magister, qui litera-
rum disciplinas postremus infundit, perpetuus
vobis quasi quidam præfētus affuerit, magistro-
rum dictata reddentibus. Is est Spiritus sanctus:
quo doctore atque magistro, quidquid tenetur
ac scitur, optimè scitur: sine quo quisquis ali-
quid scire se putat, nondum nouit quemadmo-
dum scire oporteat: vt ipsa quoque Christi Iesu
præstantissimi magistri verba, eius ore prolata,
tanti doctōris opera, quò melius recolantur, &
memoria repetantur, indigeant. Quid enim ille
dixit discipulis suis? Spiritus, inquit, sanctus sug-
geret vobis omnia, quacūq; dixerō vobis. Nec
modò suggereret, dixit, sed prius docebit, vt magi-
sterium sancti Spiritus indicaret, cuius munus est
hominibus, quæcūque ille dixerit, non modò
suggerere, verum etiam explanatiū vberiusque
docere. Ergo si Christus magister noster, via, ve-
ritas, & vita nostra suo vti Spiritu non modò ad
sensum voluntatis & cordis, verum etiā ad scien-
tiam mentis & intelligentiæ nos voluit, quanto
magis in pereipiendis ab homine disciplinis ne-
cessarius eius putandus est vſus? Notum vobis
Thomæ Aquinatis exemplum est, qui consue-
uerat secum ipse non modò, quæ à Doctōribus
audisset adhibita precatōne recollere; verum etiam,
quæ nondum ab his acceperat, coram hoc
caelesti doctōre prius mente ac cogitatione ver-
sare. Ergo & vos etiam atque etiam monitos ve-
lim, vt scholas à Doctōribus explicandas tanto
& ipsi cum magistro prius animo percurretis; de-
in ab ijs explicatas coram eodem præfēto red-
datis & memoria repetatis. Sanè vobis in Domi-
no gratulor, quòd hæc re longè nobis antecellit-
tis, mihi inquam, & similibus mei: quoniā prius

quàm ad litterarum studium vos tradatis, propo-
situm iam habetis, quò cursum studij vestri tan-
quam rectis lineis dirigere vos oporteat. Quare
cum & principium, vnde omnis sapientia manat,
& cursum rectissimum, perneatis, haud ignotus
vobis esse poterit vestrorum exitus studiorum.
licebit igitur non modò tum, cum finis studio-
rum erit impositus, verum etiam in ipso studio-
rum cursu, vt fecistis in ingressu, animò esse quie-
to atque tranquillo; cuius tanti boni fons, ipsa
videlicet est recta mentis intentio, quoniam ad
eum rectà contenditis, qui vita est, & in quo tan-
dem est vera quies. Quando autem recta ingredi
via, quæ Christus est, iam cepistis, necesse est vt
in ea quoque tenenda acquiescatis, suscipiendis
videlicet studiorum laboribus in eodem media-
tore nostro Christo, qui idem & via & veritas est:
quæ à Patre exiuit, & ad Patrem rectissimis quo-
dammodo lineis cursuq; redijt. Est igitur, fratres
mei, quòd & à vobis Deo grates agantur, nec mi-
nores debentur à nobis, quanquam (vt dicere
instrueram) defuit nobis talis ac tanta compo-
nendi ordinandiq; studij nostri facultas. Quippe
existimabamus nos in litteris situm esse, vt ipsa
nobis suum & principium & finem ostenderent:
cumque ignoraremus eum, qui & verè princi-
pium, vt benè ponerentur initia, & verè finis est,
vt in eo velut ancora consisteret; fieri non pote-
rat, quin perturbato ordine, & sine pace animi
progredemur, itaque nesciebamus vt bono lit-
terarum, & bonum quòd illæ docent, arripere
perturbatione finis atque viarum: dum vias pro-
hæ, vicissimque finem pro vijs adhibebamus.

Sed Faber dum totus frugifer Germaniam per-
errat, ecce tibi ab Vrbe mandata, vt cum Ori-
zio in Hispaniam pergat: qui priusquam Ratis-
bona se commoueat, professionis vota solenni-
ritu nuncupat in ædē B. Marię, quę Capella vetus
dicitur, ad aram maximam, die ipsa Deiparę Vir-
ginis Elisabetham salutantis octaua. Votorum
formam, quæ etiamnum in eius commentarijs
apparet, suo firmatam chirographo ad Ignatium
rite dedit, ac magno deinceps animifensu, & plu-
rima cum actione gratiarum anniuersariam eius
rei memoriam quotannis instaurauit. Editis tota
ex animi & corporis deuotione pietatisque sen-
su præpè incredibili votis suis, quamuis & fru-
gum vberitate, & suauissimis animi luminibus et
Germania blandiretur, tamen obsequij studio
summè alacris Iulio mense discessit. Raticia verò
eius itinerum erat eiusmodi. Velut optatissima
nactus otia, & à cæteris curis atque occupationi-
bus libera, ea tota pijs cogitationibus, & sanctis
precibus consumebat. Vt Angelos precipuo cul-
tu venerabatur semper, & secundam ijs feriam
pouissimum dedicarat, eisdemq; identidem dies
ac noctes pijs vocibus appellabat, præcipue con-
tra improbos spiritus, qui tam multis modis exa-
gitant genus humanum, ita his se custodibus præ-
cipue in itineribus committebat: hos cognosce-
bat vbique præsentēs, nusquam sine eorum im-
plorata custodia comitatuque prodibat, vt illi
fortunarent iter, & letos exitus suis rebus affer-
rent. In omni regno ditioneque prætereunda
Principatus & Archangelos sibi & incolis im-
plora-

28

29

*Pergit Fa-
ber in Hi-
spaniam, &
ratio eius
itinerum
sanctitatis
plena de-
scribitur.*

plorabat. Cùm ad urbem aliquam oppidumve propius accederet, fundebat supra incolas orationem, & clementissimo Dei numini supplicabat, vt eius regionis Archangelus Angelique magistri singulorum hominum, atque custodes, præcipuo eam studio curaque defenderent. Inuocabat & Sanctos cuiusque loci patronos ac tutelares (quem in vsum longa peregrinatione quamplurimorum nomina collegerat) vt pro habitatoribus suis, aut gratias agerent, aut veniam à Deo peterent, partemque illas officij atque gratiarum, quas ipsi incolæ vel negligenter, vel ignorarent, ipsi vltro suscipere atque peragerent. Eisdemque egentes auxilio & solatio, & singula nominatim calamitosorum genera commendabat. Inter hanc conjunctionem cum Deo atque celestibus nullas prætermitterebat occasiones ferendæ pietatis. Indagabat vias omnes omnibus consulendi: & quocumque ingrediebatur, omnem sermonis occasionem intenta mente captabat: quin intempestiua se nonnunquam taciturnitatis accusans, cuius vitio plurima saltem bona fieri desinerent, quæ facta ab hominibus salutem parerent; statuit in posterum spiritum exaudire, nunquam vt verbo parceret, sed in omni congressu atque conuictu, in circulis ac conuentibus, in templis ac foris, in domibus atque vijs, in conuiujs & itineribus, ex Gregorij Magni præcepto curaret, quæ singulis diceret, & quemadmodum vnumquemque moneret, vt quilibet eise iungeret, aut quo ille se adiungeret, quasi è salis tactu æternæ vitæ sapore condiretur. Bellissimum dicebat esse, & nostri Ordinis propriū, relinquere in omnibus domibus & hospitij, quod diuertimus, vestigium aliquod sanctitatis. Vbiq; enim consulendum hominibus esse, vbiq; plantandum, vbiq; colligendum, cum debitores simus omnibus, & vbiq; nos spectet Deus: cuius famulos & administratos esse nos voluit. ideo committendum non esse, vt frustra aliquid ad notitiam nostram conspectumque perueniat: quia Christus, quem sequimur, nihil in se frustra & inane permittit, non rei cuiusquam aspectum, non vocis auditionem, non iter vllum, non ingressum, non statum, aut sessionem; eundemq; cum quopiam diuerteret, non temere ac frustra, sed consilio ac ratione ad hos potius, quam ad illos, & oculos & itinera direxisset: nec frustra, ac sine causa modò maritimum, modò terrestre tenuisse iter, modò foris, modò domi, modò solum & secum ipso, modò inter homines, & cum hominibus voluisse versari. Quemadmodum igitur nihil in eius actionibus inane fuit, nihil superuacaneum, nihil redundans, ita nihil in nobis deprehendi debere inane, nihil quod causa fructuque vacaret. Illud addebat ad præmuniendum castimoniam thesaurum, obstruendosque aditus insidiatori nequissimo dignissimū commemoratione præceptum. Cunctis in hospitij ac diuersorij non modò statim in ingressu ex præcepto Christi pacem hospiti dandam, sed etiam pietatem palam ac liberè profitendam, tum pijs de Deo sermonibus inferendis, tum Religiosis apertè colendis officijs: vt Religiosi viri, dum ita famæ seruiunt, ceterosque à flagitio suæ pro-

Hom. 17. in
Luc. 10.

30
Saluberrimum Fabrij
monitum
ad antener-
tendas pec-
candi occa-
siones.

bitatis opinione coerceret, vna eademque opera & pudori suo consulant & alieno. Nihil enim nos ita continet in officio, vt edita iam virtutis exempla: nihil ita petulantiam hominum frangit, reprimat impudentiam, cupiditates imminuit, vt sobrij hominis & temperantis aspectus. Ea de causa Faber iure quosdam non tam re, quam nomine Religiosos accusat, quod non sine diaboli fraude in hunc rapiuntur errorem; vt pudeat coram ijs, quibuscum agunt, liberè profiteri quod sunt, quo liberius illi quidquid collibitum fuerit in aures castas eructent. Et fanè in Apóstolorum principe obseruare licuit, quàm Christum timidè profiteri periculosum sit: dum Ioannem in Pontificis domo, quoniam notus erat, nullus laceffit; illum verò adeo nuper animosum, quoniam latere volebat, vox ancillæ deiecit. Quod rectè intelligens Faber iam inde à principio imperauerat sibi, ne quid in conuentu hominum conuinceret, ne quid dissimularet: sed perpetuis de Deo deque virtute colloquijs, quid profiteretur, ostenderet; vt nemo se præsentem auderet, aut minus aliquid pudenter facere, aut mollem aliquem & delicatum inferre sermonem. Hoc instituto iter in Hispaniâ per Galliam tenens, comprehensus à Gallis, vnâ cum Ortizio ceterisque comitibus, & coniectus in carcerem, in ipsis etiam vinculis quos incenderet, & meliores redderet apud hostes inuenit. Agere cum arcis duce, & custodibus cœpit, & faces identidem sui adiuuere sermonis, tanquam si vocatus ad id amice non captus hostiliter videretur. Itaque ducem ipsum, militarem hominem assidua colloquutione mutatum ad reconciliandum placandumque sibi Deum, & confitenda sibi peccata conuertit. Ipse verò & Ortizius ceterique Hispani septimo die præter expectationem ac spem, perhumaniter ac beneuolè, non tanquam è custodia, sed tanquam liberali ex hospitio sine pretio, sine mercede mituntur. Tantam vim habet in omnem partem, & apud omnes gentes castissimus & ardentissimus Dei sermo. Inde itinere repetito Madritum in Hispaniam Deo tutante incolumis attingit. Hic more in libertate suo, ne in tanta animarum siti certo loco consisteret, aut ex vno hominum genere negotiaretur ei, qui amat animas, complura eius provinciarum oppida & loca percurrit, in primis que Cæsaraugustam, Mediolani (hodie Medina cali) Seguntum atque Complutum: primusque Societatis nostræ specimen in ijs partibus edidit. Nec modò cum viris nobilibus, sed quod in viro graui, eodemque Cæsarei Procuratoris comite spectabile erat, cum plebe puerisque, quibus Christianæ legis instillabat initia, multus erat. Ita sibi omnes ordines, omnes adiungebat ætates. In Galaparr oppido, dum ex ea, quam dixi, doctrina, pares laboribus fructus legit; tum demum se intellexisse restatur, quanti tandem à Societate sit faciendum hoc instituendæ multitudinis munus. Sed hæc Faber in Hispania quasi præteriens. Nam eo, qui secutus est anno, iterum in Germaniam iussus redijt, quò cum iam pridem, & rei Christianæ necessitas maior, & operarum minor numerus reuocabant. Interim tamen perficiendo animo suo, & celestis militiæ exacuendis armis intentus, sciens quantæ essent in pau-
perta-

31
Faber com-
prehenditur
à Gallis: &
eos, quorum
in custodia
erat, facit
meliores.

32
Dimittitur
perbenignè
cum omni
comitatu.

33
Peruenit
Madritum in
Hispaniâ,
multasq;
oras percur-
sat.

33
Votum con-
cipit pecu-
liare perfe-
ctissima
paupertatis.

peritate Evangelica vires ad opem superam demerendam, & infernos spiritus profligandos, nomen eius votum adiecit. Nam decimo tertio Kal. Decembris proprio se voto deuinxit, nunquam vel pro Euangelio Missæ sacrificio, vel pro cognoscendis laxandisque peccatis aliquid accepturum: ac ne annis quidem fructibus liberaliter oblati sese vsurum, nisi ab eo fortè coactum, cui repugnare saluo officio ac religione non posset. Hoc ille votum inter insignia Dei dona connumerat, qui tales ei vias aperiret conferuanda tuendæque paupertatis. Neque hac fuit perfectione contentus: sed postea quò vltra progredetur inuenit. Obreperat aliquando repentina quædam animo cogitatio futura suis in itineribus egessatis: quam vt animaduertit, deprehenditque suis esse progressionibus aduersariam, continuò noua alia cogitatione, tanquam clauo clauum eiciendam putauit. Induxit in animum se quotannis rebus omnibus, quæ præsentem ad victum & cultum pertinerent, funditus exuere, nihil vt se spoliatus, nihil esset egentius. Itaque rogauit inter sacrificandum ex animo Christum, quem suis præsentem intuebatur oculis manibusque tractabat, vt, quâdiu vita suppeditaret, nullus abiret aut recurreret annus, quo mens illa pariter non rediret. Quòd si id contigerit re ipsa non posset, vt parata non haberet in præsens, quæ ad cultum victumque & sibi & socijs suppeditaret, certè lumen aliquod suæ menti præterret, quo intelligeret ei ne gratum, & de re diuina foret, si id sponcione voti, & promissi religione sanciret; vt se quotannis cunctis rebus præsentibus spoliaret, & Deo decretam paupertatem ad actionem & vsum eo quoque pacto reuocaret. Omnino agnoscebat iam pridem hoc Dei munus, & hanc ei mentem ferebat acceptam, vt ubicunque terrarum esset, ostium sibi vitæ subsidia atque alimenta perquiret: studetque sollicitus eandem mentem alere, & has salubres cogitationes fouere, quibus perinde vt eretur, ac rebus ipsis, cum re ipsa non posset. Cuius actio exercitatioque adhiberi cum desijt, sensum minui eius putabat amorem, & elangescere tantæ virtutis affectum: quia quantum de exercitatione detrahitur, tantum remittitur de amore. Idèò voluntatem affectumque animi, cum facultas non suppeteret, excitabat: bonasque (vt dixi) cogitationes aduocabat, quæ instar essent actionis, & votæ paupertatis quodammodo pabulum. Ita cum se à terrenis segregaret, non mirum est, si tanto magis celestibus ac diuinis adhæresceret. Itaque idem sub tempus quo attentius psalmodiæ insisteret, præclara sibi adiumenta quæsiuit. Inter psalmum & psalmum breuicem quamdam preceatione raptim iaculabatur ad Deum: cuius generis erat illa solennis & frequens. Pater celestis da mihi spiritum bonum, qua in prece totis scilicet missa præcordijs, sensit ad reuocandam & colligendam mentem multum latere præsidij. Interdum decies augustissima Iesu, & eius Matris nomina piè ad Horas singulas orandi Canonicas appellabat, vt ad memoriam decem illa sibi redigeret, & in psalmis spectanda proponeret. Primum vnam Dei gloriam, deinde Sanctorum honorem, tum incrementa iustorum, postea liberationem eorum, qui noxii

Hist. Societ. Iesu Tom. 1.

essent implicati mortiferis, adhærei Catholicae progressionem, mutuam etiam inter Christianos Principes pacem atque concordiam, denique lenationem eorum, quos ea ipsa hora vel dolor aliquis perfoderet corporis, vel animæ sollicitudo perederet, vel aduentantis mortis horror inuaderet, vel purgans apud inferos ignis exureret. Hæc ille decem ad Horæ cuiusque Canonicæ carmen piè sanctèque recolebat, his mentem lubricam, ne qua efflueret, cohibebat. Nec verò illa ad comparandam attentionem minùs efficax ratio erat, quòd in inchoandis ipsè Canonicis Horis in acerbissimos Christi cruciatus indignamque necem suæ mentis figebat aspectum, & vt psallendo canendoque progrediebatur, ita in reputandis acrioribus eius pœnis atque doloribus procedebat. Intendebatur quippe Christi dolores hoc magis, quo ille propius ad vitæ vergebat occasum: & eadem proportionem Faber senserat sibi esse in Horarum attentione crescendum, intendendamque vim animi ad intentionem & incrementa dolorum: vt, cum peruenisset ad Nonam, sentire quodammodo & ipse posset dira illa tormenta & supremos angores, quibus ea Christus hora paternos in amplexus extremum spiritum edidit. Existimabar etiam præsertim nouis ac tironibus salutare, si, cum se conferunt ad psallendum, continuò sibi quatuor illos veluti fines, quos vltra non prodeant, terminosque præscribant. Primum loci opportunitatem, vbi psallendi fungantur officio. Magni enim interest non illuc egredi cum mens orat, vnde sensus hauriatur, quæ cogitationem auocent alioque traducant. Deinde personas ac Sanctos, qui vel in orandi formulis atque collectis, vel in sacris nocturnisque lectionibus memorantur. Postea verba, quibus sacrum carmen, & precatio tota contextitur. Denique res, quæ geruntur, actionumque varietatem, quam quotidianæ psalmodiæ vicissitudo suppeditat. Hos intra fines atque cancellos qui se tenuerit, is auctore Fabro mentis aberrationibus obuiam ierit. Consueuerat aduentante psalmodia ceteris ab negotijs paulisper abduci, ad eamque prius cogitatione, quam pronuntiatione conuertit: ne, si repente ab negotio traduceretur ad psalmum, vestigia rei gestæ residerent in animo, perpetui semen erroris. Interdum etiam mentem suam blandè fallebat, ne quæ liberè volitaret, cum eaque tanquam fœdus inibat, vt immota silensque, hoc, vel illò saltem in psalmo psalmodiæ uè parte consisteret: quam cum in ea constantem, vt pepigerat, habuisset, pacta sua renouabat, & ad insequentem psalmum se rursus admonens, ita dicebat, Fac & huic animo sis præsentis, fac attento. Cui cum item fecisset factis, eadem admonitione deinceps progrediebatur ad reliquos, dum ad extremum in omni sui muneris parte constantiam, quam quærebat, esset adeptus. Et quod suos olim Monachos Basilius monuit, idcirco mentis gigni in oratione desidiam, quia non factis præsens Dei numen agnoscitur; id Faber etiam suo vsu didicit, & scriptis monuit, ad coërendam in orationibus mentem valere plurimum, si quis Deum Dei que Angelum præsentem agnoscat, qui quemadmodum in preceatione se gerat, animaduertant; itemque stantem ex aduerso ma-

36

Rog. bren.
quæ. 21.

F lum

lum angelum, qui quod plures habeat ad accu-
sandum anas, inuidio curiosoque oculo cuncta
eius obseruet & rimetur errata. Præcipiebat in
primis abijciendam oranti sollicitudinem lucis
craftinæ, rerumque gerendarum vel optimarum,
quæ omnino perderet attentionem, nec sineret
animum in inchoata prece conquiescere. Quip-
pe animum ipsum in multa & longinqua diuisum
minus posse ei quod est præ manibus, seridè &
constanter adesse. Quocirca faciendum ei, qui
orare spiritu velit, vt omnem diei cursum sic in-
stituat ac dirigat, omnes actiones ita dispense-
ret, vt ad eas postea euentuum expectatione suspensus
orantis animus non recurrat, persuaseratque sibi
hoc Deo res gerendas curæ magis fore, quod mag-
is ab ijs ad Deum curam inter orandum ipse tra-
duceret. Precandi psallendique functus officio,
studebat inde spiritu non excedere. Ac ne se con-
tinuò foras projiceret totumque profunderet, ad
ea, quæ orauerat atque cecinerat, animum reuo-
cabat. id quod ei, & in quotidiano Missæ sacrifi-
cio, & in quouis alio pietatis genere solenne
semper & vlitatum fuit: vt ijs peractis ad ea ani-
mum attenda cogitatione reflecteret, singulasque
velut operis partes recognosceret ipse secum, &
tanquam prudens ac peritus opifex retractaret.
Tanti autem faciebat accuratam in canonicis præ-
sertim precibus attentionem, vt diceret, sapius
esse in memoriam reuocandum orandi tempus;
conciipiendumque tanto antè cum flagrans stu-
dium psallendi sapienter, tum metum sollicitu-
dinemque, ne quid in psallendo canendoque
peccetur: persoluto verò psalmodiæ munere, nisi
ex sententia votoque successerit, suscipiendum
esse dolorem, qui perpetuus sit, & ad nouum vs-
que psalmodiæ tempus conscientia pectus vrat.
Sed hunc non tam volebat ex importunis cogi-
tationibus suscipi, quibus mens aliò rapitur,
quam ex amore & caritate Dei, quod abfuerit
sensus orandi inter suauißima Dei verba & argu-
menta psalmorum. Multos enim sapenumero
angi in precationis penso reddendo, non tam
quod eius fructu priuantur, quam quod id tem-
poris, quo adstant ante Deum, alienæ cogitatio-
nes obturbant, minimè reuerite tanti Numinis
Maieftatem: tamen meritò timorem hunc aie-
bat fugamque cogitationum ad amorem munire
viam. Quippe eo comparato, & in animum semel
insulo, tum demum in ipsis rebus subsequatur at-
tentio, ex amore scilicet diuinæ vocis atque ver-
borum, & ex earum iucunditate rerum atque fa-
ctorum, que factio carmine continentur.

38
De Socijs
Parisen-
bus Præerat
Hierony-
mus Dome-
neccus, ade-
rat in Pau-
lus Achilles

39
Ad eos ag-
gregat se
Iacobus
Miro.

Iam in Gallia Societas, quanquam pusilla illa
quidem erat, haud tamen pusillus in ea fructus
tulit. Nam nec Domenecus, quem Iacobo de
Eguia in regendis domesticis suffectum diximus,
otio languebat: nec Paulus Achilles, qui illuc
etiam biduo ferè post sese contulerat, hebesce-
bat. Exercebant & ipsi de more nonnullos, quo-
rum tetigerat corda Deus: qui postea vim reme-
dij celestis experti, continuò in alios atque alios
de suis fructibus deriuabant. Primus Iacobus Mi-
ro Valentinus, ætate florens, litterisque Latinis &
Græcis pereruditus in eorum partem venit. Is eò
iam discendo procellerat; vt se ad Aristotelicas
scholas explanationeque in eadem florentissima

Academia compararet, longius postea sua studia
tracturus, nisi aliò vitæ cursum Deo aspirate con-
uerteret. Qui dum in Domeneccum municipem
suum incidit, ad vilitas exercitationes admittus,
continuo Societati se addixit, tanta sui ipsius &
rerum humanarum despicientia, vt quamuis &
ætate, & diuitijs, & doctrinæ laude præstaret, pa-
rentibusque esset vnigena & solus heres; cuncta
tamen hæc caritate Christi posteriora duxerit,
nullis perinde rebus in posterum, vt sui ipsius sum-
missionis studio, & alienæ salutis addictus. Ergo
mox à Domenecco, qui eius iam naturæ dona &
præclaras habilitates inspexerat, ad animarum
causas adhibitus, ea cum laude se gessit, vt suo-
rum specimen fructuum breui dederit: ac præter
ceteros, veterem quemdam Religionis transfu-
gam hominem perditissimum ad sui claustra cœ-
nobij, & per hunc postea alios ab errore prauis
dogmatis ad sanam mentem reduxit. Denique
vel ipso absente Ignatio, perinde omnia ab eius
gerebantur alumnis, ac si is præsens adesset.
Quanquam autem non deerant, qui Patres tan-
quam rerum nouarum auctores insulmularent, in-
uidioque dente carperent; tamen nec deerant
quidam ex altera parte viri principes cum vitæ
integritate præcipua, tum auctoritate, & fama
doctrinæ, qui non modò priuatim cum vsus ef-
set, verum etiam publicè & pro concione Pa-
trum silentia defenderent, & ab obrectatoribus
vindicare: vt ex familia Franciscana nobilis in
primis Doctor de Cornibus, & Doctor alius Pi-
cardus inter Parisiensis concionatores insignis,
homo tam amans Societatis, vt in eam significa-
ret se esse venturum, si per valetudinem liceret.

Dum hæc in eis, quas diximus, Europæ parti-
bus à Societate geruntur, Simonis & Xauerij,
qui in Lusitania versabantur (exacto quod reli-
quum erat hiemis, ijs quas supra attingimus, oc-
cupationum muneribus) vsque adeò probari ac
suspici cum pia sedulitas, tum singularis in du-
stria coepta est, vulgò vt Apostoli appellarentur.
Inde hoc primùm in hodiernum vsque diem So-
cietati cognomè apud Lusitanos & Indos, quan-
quam ea perinuita ac sæpè reclamante. Hoc re-
rum successu Rex lætus, addito insuper consilio
ac postulatione procerum, cogitationem de In-
dijs antè susceptam in præsentia iam abiecerat,
& de retinendis in Lusitania Patribus tota mente
susceperat. Quod illi subodorati Ignatium per
litteras admonent, & eius simul sententiam ro-
gant. Ignatius consulto Pontifice, cum Regis ad
arbitrium Pontifex rem omnem reijciendam pu-
tasset, rescribit Patribus, se Regi permittant: &
quamuis aliud antea dederit in mandatis, quid-
quid tamen Rex ipse iubeat, sine hesitatione per-
ficiant. Quod si suam Rex sententiam exquirat,
diuidendam sibi videri provinciam, ita vt in Lu-
sitania Simon hæreat, Franciscus in Indiam per-
gat. Rex Ignatij consilium secutus, appetente iam
navigationis die Xauerium aduocat, & ei rem In-
dicam studiosè commendat: hortaturque, vt ad-
iungendis ad Christum Ethnicis Neophytisque
in fide firmandis vigilanter insistant: Lusitanorum
arces ac præsidia lustret: deprauatos mores corri-
gat: de quæ rebus singulis per otium ad se perscri-
bat. Ad extremum acceptum nuper ab Vrbe di-
ploma

40
Hominis
Societatis
in Lusita-
nia Apostoli
vocantur.

41
Mauri Si-
mon in Lu-
sitania, Xa-
uerius per-
git in In-
diam cum
auctoritate
Apostolicæ
Legati.

ploma cum litteris Apostolicis, quibus ille in India Legatus Apostolicus designabatur, ex improviso profert, Xaveriôq; reddit. Id ei prorsus ignaro vltro Rex ipse curauerat, quò maiore cum potestate auctoritatèque prouinciam illam obiret. Xaverius actis de more gratijs, daturum se operam, Deo propitio, respondit; vt nec voluntati Regiæ, nec suo muneri, quantum in ipso esset, vltro loco defuisse videretur. Et quoniam suis Oeconomis Rex mandarat, nihil vt Xaverio comitibusque profecturis in Indiam siue ad tuendam valitudinem, siue ad commodum cultumque deesset, Xaverius Regijs curatoribus, & Antonio praefertim Taidio, Castanerio Comiti, Indiae classi instruendæ præposito, complura navigationis in vsum identidem offerentibus obfirmato animo diu resistit: deinde verò ne factu potius, aut pertinacia, quam paupertatis amore videretur cuncta respicere; vulgares qualdam, & crassiore textu lacernas, non tam sibi, quam duobus comitibus Paulo Camerti Italo, & Francisco Mansillæ Lusitano ad arcenda circa Bonæ Spei Promontorium Antarctici frigora; itemq; sacros aliquot libros, quos sibi vsui fore videbat in India, postulauit: reliqua reiecit omnia: quòd diceret suscepto paupertatis voto, & Dei causam agentem nequaquam esse de crassino laborandum. Horrante deinde Comite, vti ministrum saltem puerum, quem eo nomine Rex misisset, assumeret, Mili verò (Xaverius inquit) dum his manibus pedibusque vti licebit, opus ministro non est. Cùm ille nihilominus vigeret ac premeret, negans eius esse personam, quam gereret, aut vestem ad nauis marginem, insperante nautica vectorumque turba, sua manu perliere, aut cum ceteris tractare lebetes. Atqui (Xaverius inquit) personam tuende præcepta, quæ narras, quò locum Christianam adduxerint, vides, ego verò & olas, vbi res postulauerit, in oculis multitudinis attritare, & lauare mea manu pannos in animum iam indaxi. Quo responso Comes obmutuit, & celestem hominis sapientiam admiratus, eam sepe in circuitu predicare consuevit, crebrisque illud vsurpare sermonibus, in classis discessu non minus cum Xaverio, vt plus acciperet, quam cum alijs, ne plus exigerent, fuisse certamen. Simon deinde supremos inter amplexus Xaverium sibi post alia hæc dixisse narravit. Moministne, Patet, Romæ cum ambo in nosocomio versaremur, te meis nocte intempesta excitatû è somno clamoribus, cum vociferarer, Amplius, amplius, amplius: idque quid esset tibi percunctanti, me eo tempore sub:erugisse prodere? Hunc quoniam rem ad exitû video dirigi, sic habeo. Haud scio an vigili, an sopito, obiectarum mihi est scena per amplam multiplicium arumparum, quas diuini obsequij gratia subirem: tantumque tum æterna bonitas mihi roboris & animi dedit, non modò vt oculos ex horrido conspectu illo non retorquerem, sed vt præ cupiditate plura & acerbiora tolerandi, in eas, quas exaudisti voces, amplius poscens, enuperim. Iam igitur spero, quando ad hanc me prouinciam clementissimus Deus pro sua pietate elegerit, pariter facturum, vt quæ tum Romæ dedit votis exposcere, te etiam exequi donec in India. Ah hoc colloquio ceterorû

Hist. Societ. Iesu Tom. 1.

que Sociorum complexu consensa prætoris, qua Martinus Alfonso Sosa Indiae Prætor designatus vehebatur, septimo Idus Aprilis in Indiam soluit.

Post Xaverij digressum suspicatus Simon Regia iam de Societatis fundando Collegio euanuisse consilia, propterea quòd ea de re diu secum Rex ipse non egerat; antiquissimo suo illo spiritu vocanda ad fidem nationis Indiae stimulante, constituit Lusitania clàm relicta in Indiam soluit. Id quo commodius, & sine interpellatoribus faceret, nauigationis apparatus Bernardino Excalcato Longobardo silentio imperat; fidem suam obligans se illum in Societatem simul ac confederantem, recepturum. Verum id consilij haudquaquam vltro processit. Nam cum quedam Ecclesiæ prædia possessore vacua sese offerrent, facile Regi fuit per Sedem Apostolicam inuenire, quemadmodum Societatis stabilire Collegium, & perpetuis bonis instruere sensum posset. Simon ergo præter opinionem, præterque animi sententiam in Lusitania manere coactus, cum ad extremum in Dei prouidentiam omnia referret, ad Lusitanos pro vniuersis iuuandis suas curas & vigilas intendit. Nec solum Orientalem Oceanum, sed etiam Borealem sub hoc tempus, religioni velificans, cepit nauigare Societas. Extremo ferè anno in Hiberniam Oceani Britannici insulam missi sunt Salmeron & Paschasius: cuius suscipiendi itinere ea causa fuit, quòd, quemadmodum supra significauimus, Angliæ Rex Henricus huius appellationis Octauus, diuortio cum vxore Catharina factò Caroli V. matertera, contra ius factæ Annam Boleham in matrimonium duxerat. Quas tam nefarias nuptias cum Romanus Pontifex Clemens Septimus ratas habere nullo modo posset; imò & in Cæsaris gratiam, & vt æqua iura poscebant, sua auctoritate damnasset; Rex amore insano corruptus, cum multa antea pro defensione Catholice fidei præclare fecisset, ad extremum vertit omnia: & Lutheri, quod dudum oppugnauerat, dogma secutus, per summam impietatem ac contumaciam ab Apostolicæ Sedis auctoritate desciuit. Nec modò quotquot in Angliâ suo patebant imperio, terrore iniecto coegit se vnum secundum Christum Anglicanæ caput Ecclesiæ in diuinis humanisque intrare; verum etiam longius scelere atque impietate prouectus in finitimis ciuitatibus feruissimis lanxit edictis, ne quem alium præter se illius Ecclesiæ caput agnoscerent: & ad maiorem Apostolicæ Sedis, quæ in Hibernia regnum legitimam dominationem habebat & habet, contumeliâ ac probum, eius regni principes populosque citarat. Qui tanti Regis oppressi tyrannide, quanquam ei se palam non audebant opponere, aut Regijs aduersari Præfectis, à quibus illa insula Britannicis commendata Regibus administrari consueuerat, intactam tamen Catholicam fidem, & sincerissimam erga Romanum Pontificem obedientiam animo ac voluntate seruabant. Cuius rei certior Pontifex factus, cum præclusos sibi vndique videret aditus ad ferendam tot animis opem, qui maiorem in modum, seu ad tutandam religionem auitam, seu ad participandos interiores Ecclesiæ thesauros

F 2

Ca-

42
Studium
paupertatis
B. Xaverij.43
Vilum B.
Xaverij
qua signifi-
cabatur
arumna
Indica.44
Simonis
Roderij
forner.45
Hibernia
Missionis
occasio.

Catholicis ministris egebant; consilium denique cepit, maxime urgente Roberto Armacano Antistite, ut eò de Societate legaret: qui in insulam interiori ingressi, si id consequi possent, tot animarum periculis obviam irent. Ad eam provinciam lectus est omnium primus Ioannes Codurius, ut ex eius suffragio, quod ab Vrbe discessurus pro creando Præposito Generali præscripserat, cerni potest. Verum eo inopinata morte prærepto, id munus Alfonso Salmeroni, & Paschalisio Broëto delegatur. Mittebantur Apostolico more sine sacculo & pera: sed Patris celestis cura non defuit. Franciscus Zapata scriptor Apostolicus Societatem meditans, tertium se, tirocinium sic positurus, adiunxit, sumptus magna voluntate ministraturus itineris, & communium laborum particeps periculorumq; futurus. Hoc illi aucti socio, quarto Idus Septembris tres simul ab Vrbe profecti, solo obedientiæ ductu, per longum difficultiq; itineri se committunt. Atque ut Societatis posteri quales ad has expeditiones Ignatij sententia requirantur, intelligat, non abs re fuerit, quibus ille monitis abeuntibus instruxerit, indicare. Monebat primum sapientissimus Pater, cum omnibus quidè vniuersè, sed cum inferioribus aequalibusque præcipuè, habita dignitatis cuiusque ratione oportere eos esse in loquendo moderatos & parcos; in audiendo autem faciles & patientes, ut tam diu ei, quem admitterent, patulas præberent aures, dum ille sensus omnes animi sui sibi expressisse videretur: actum demum breue responsum facileque subijcerent, vnde omnis instandi præcederetur occasio. Ad hominum verò benevolentiam diuini obsequij gratia colligendam imitarentur Apostolum, qui omnibus fiebat omnia, ut omnes Christo lucrificeret. Nulla enim re æquè ac morum studiorumque similitudine benevolentiam conciliari. Itaque obseruatis cuiusq; moribus, ad eos se quantum ius fasque permitteret, accommodarent: adeo ut si quempiam animaduertent acrem & incitatum, etiam ipsi lenitudinem inter agendum morosam excuterent: contraque tarditatem grauitatemque tantisper induerent; si is, cum quo agerent, circumspicior, & in loquendo tardior appareret. Ceterum qui versetur cum iracundo, si eodem ipse quoque morbo laboret, neque vna & eadem sit in rebus omnibus vtriusque sententia, magnum dicebat esse periculum, ne qua demum inter ipsos existeret iræ contentio. Quapropter, qui se ad iram procliuem sentiat, cum oportere continenter singulari quadam obseruatione ac prouisione animi pectus antè munire, ne occupetur ab iracundia, sed æquo potius animo ferat quidquid ex eo, quem infirmiorē forte perspexerit, tulisse pertulerit: quippe à tardis & lentis ingenijs non adeo magnum nungij rixæque discrimen, ut à viuidis & natura præferuidis imminere. In vocandis portò hominibus ad virtutem suis ipsum armis petendum Satanam docebat, isdemque vtendum artibus ad salutem, quibus ille abutitur ad perniciem. Quod sancti quoque Basilij præceptum fuit. Quippe Satanam iusti viri animam petere aggressum, non continuo apertis consueuissent fraudibus & insidijs, sed reëtis, &

46
Salmeron
& Pascha-
sius in Hi-
berniam
missi.

48
Monita ei
à B. Ignatio
tradita.

49
S. Basilij
in regulis
breuiter
rogat. 245.

quasi quibusdam cuniculis oppugnare; ac primo quidem nihil reëtis eius actionibus aduersari, nihil contradicere, quin potius callida omnia dissimulatione probare; multa etiam, quæ speciem præferant honesti, astute suggerere: atque ita sensum in eius familiaritatem sese insinuare, dum ad extremum simplicem hominem, & veteratioris fraudis ignarum laqueis suis irretiat, implicatumque teneat. Idem ergo in alliciendis ad salutem animis faciendum. Laudanda prudenter initio, quæ sunt in hominibus reëta, vitijs pauperum intactis; ac leniter in eorum gratiam irependum. Quæ conciliata, tum demum ad mouendam morbis animi medicinam: ut cum ingressus eorum quodammodo fuerint, exitus nostris sint. Ad curandos autè eos, qui perturbatiore tristioreue animo essent, hilaritatem vultus suscipiendam & verborum comitatem, quam possent maximam, ut noxio affectu in contrariam partem impulsio ad æquitatem sese animus reuocaret. Non modò in habendis publicè concionibus, sed etiam in priuatis colloquijs, ac rebus ceteris; præcipuè autem in placandis iras atque discordijs, illud vtriusque præcipiendum animo accogitandum monebat, fore, ut aliquando omnia sua dicta atque facta in vulgus emanarent, & quæ in tenebris dixissent, proferrentur in lucem. In negotijs conficiendis diem potius anticipandum, quam prorogandum, ut si quid in crastinum sponsum esset, id hodie non perfolueretur. Quod ad rem nummariâ pertinet, nolebat eam ipsorum manu contingi; ne eam quidem, quam multæ nomine pro dispensationibus imperassent; sed pecuniam omnem quacunque ratione collectam per alios potius pauperibus diuidendam ac rebus tractandam: ut iureiurando affirmare possent, si vltus esset, se ea muneris procuracione, ne assem quidem, aut obolum artigisse. Vbi loquendum foret cum magnatibus, partes loquendi Paschalisij essent: consultantem autem inter se, vbicunque posset sententiarum diuersitas nasci: quodque de tribus duo probassent, id fieret. Romam sæpè ex itinere, statim ut in Scotiam, ac rursus cum primùm in Hiberniam appulissent, ac deinceps singulis quibusque mensibus diligenter de suis legationisque rebus litteras darent. Hæc & his affinia ex prudenti Patris disciplina prodibant, cum par illud quos dixi Patrum ad iter Hibernicū se comparabat. Cuius quidem valde secundi expectabantur euentus, nisi in tempora turbulentissima, vt iuxta indicabimus, incidisset.

Secutus est annus alter & quadragesimus, grauis admodum & Ecclesiæ vniuersæ, & summo sacrorum Antistiti Paulo Tertio. Nam præterquam quòd tota iam Anglia, ut supra significauimus, ab orthodoxa religione descuerat, & Germania quoque non modò ipsa in tenebris rueret, & cæca errorum offundi caligine, verum etiam in alias cæperat regiones male haulitos errores effundere: Gallia insuper Hispaniaq; atroci bello flagrabant, rupto inter Francorum Regem Franciscum & Imperatorem Carolum fœdere, quod tot laboribus lectum erat. Italiae verò propediem ab ingenti & formidabili Turcarum classe haud inani rumore vastitas imminerebat. Ut merito vigilantissimus Ecclesiæ Pastor impendentibus vndique malis,

50
Res Catho-
lica in Se-
pentrione
valde la-
borat.

malis, ne à repentinis obrueretur, longa animi
prouisione caueret, dum & Apostolicis litteris
& fidelissimis Nuncijs, & honestis legatis, & alijs
peropportunitis rationibus Christianorum Prin-
cipum animos pertinaciter infensos ad pacem
fluidet concordiamque reuocare. Qua nisi conse-
cta Concilium Oecumenicum tot malorum leu-
amen, quod iam diu Paulo hærebat in animo,
conuocari non poterat. Quod autem ad animo-
rum commune commodum desertum à bonis,
labefactum à perfidis pertinebat, huic ille vt
omni item ratione consulere, per viros idoneos
& egregie fideles elaborabat. Hinc nimirum tantus
Pauli festinatio in mittendis à perexiguis illis So-
cietatis copijs, quoscunque poterat, in affectas ac
laborantes Ecclesie Catholice partes. Ac post
duos quidem in Hiberniam destinatos Patres,
totidem alios in vniuersi Sabini locum, quod supra
significauimus, Iaium & Bobadillam, in Germa-
niam ire iussit: quorum ille in eam prouinciam
hoc ipso anno ineunte peruenit, hic edita prius
in Vrbe professione solenni, modico subsecutus
est interuallo. Ita nouem ex Professis erepto iam
morte Codurio, duo dimittat in Italia, hoc,
quem ingredimur, anno Ignatius Lainiusq; man-
serunt. reliqui extra Italiam longè lateque di-
spersi pro Apostolica Sede varijs arduisque mu-
neribus occupabantur. In Vrbe præter vitata in
omne hominum genus Christiana pietatis officia,
quæ à nostris in conspectu Sedis Apostolice,
in oculis ciuium omnium, in aduenarum frequen-
tia gerebantur, Ignatio imminens cura erat, cum
de Ecclesia vniuersæ bono, tum de suæ propaga-
tionis familia. Itaque dum à suis modò hæc,
modò illa terrarum sola nutu Pontificis obeuntur; is
quoque suas ex Vrbe colonias deducendas cu-
rabat. Socios septem misit Aprilis mensè, vsque
Auenionem in Galliam pariter profecturos; inde
duos perreptos Lutetiam studiorum causa: quo-
rum alter Petrus erat Ribadeneira, etiam tum
puer, qui paucis ante confirmatam Societatem
diebus ad eum de se Ignatium applicerat: quin-
que porro in Lusitaniam profecturos ad incho-
anda, vna cum alijs, qui Olisipone subsisterant,
Collegij Conimbricensis exordia, Martinum
Sanctiennium, Herculem Buccerium, & Guilliel-
mum Codurium, Ioannis fratrem, cuius de felici
in cælum excessu supra commemorauimus: itemque
Antonium Criminalem, & Nicolaum Lancillor-
tum olim mittendos, Indiam ad Xaueriũ. Omnes
autem angustis illis Societatis inijs itinera, vel
longissima, vt primorum instituta tenerent, pedi-
bus capessere paupere cultu, & mendicorum
more, corroganda passim stipe, perquirendoque
publico aliquo, si quod forte reperissent, hospiti-
o. Qui cum vix paululum ex itinere conquies-
cent, mox ad faciendam de Deo verba publicis ex-
citabantur in foris. Quoscunque de viatoribus
nacti essent, opportunè, importunè ad detesta-
tionem vitæ præteritæ, & peccatorum expiatio-
nem incendebant. Egressos ex hospitio, vt de
primis Patribus dicebamus, amabat oratio, ex-
cipiebat ingressos, & qui sacerdotio præditi non-
dum erant, octauo quoque die, aut etiam sapius
sacro sancto Christi corpore pascabantur. Sum-

Hist. Societ. Iesu Tom. 1.

mainter eos item pax, quod in longis itineribus
rarum, summa animorum voluntatumque con-
sensus. In ambulando, vt quisque imbecillissi-
mus erat, ita modico interuallo ceteris antebat,
ne valentiorum præcurrente vestigio cogere-
tur ambulare contentius. Si quem in itinere inopi-
natus morbus inuaderet, reliqui omnes dum ille
conualesceret, consistebant: sin vis morbi diu-
turnitatem periculumue portenderet, ceteris ab-
euntibus vnus cum egrotto remanebat, & ad mi-
nisterium pariter & solatium. Ita in his peregrina-
tionum molestijs laboribusq; ingens erat omniũ
alacritas, perennis hilaritas, quia Christi amor, &
crucis sitis, quidquid erat asperum mitigabat. Sed
ad Ignatiũ vt redeam, dum in his curis totus hæ-
ret in Vrbe, & à Societatis gubernaculis, ne quo-
piam incurrat, sed sine vlla offensione cursum te-
neat, nunquam recedit, additur ad Transalpinas
superioris anni Missiones, Italica. Lainius quippe
(Margaritæ Austriacæ cura Ignatio relicta) Pon-
tificis iussu Venetias, ipsa flagitante Republica,
proficiscitur. Vbi rem Christianam, cuius gratia
vocabatur, dum reparat, Patauii simul initia
Collegij, quamuis non id agens, adornat. Subori-
riti in celeberrima illa ciuitate iam cæperant ex
oculis stirpibus hæresum monstra, & quæ per-
ditissimi homines illuc de industria summissi la-
tenter asperferant, deteriorem in dies dabantur
in segete. Malum eo formidolosius, quo tectius
ouium lupis ementis amictũ. Sed ne quid præ-
daram amplius facerent rabida bestia, Dei ver-
bo Iacobus instructus, ad frequentissimos ciues
locis compluribus conciones; in templo verò
S. Saluatoris pomeridianas lectiones & scholas
habuit, Euangelium S. Ioannis interpretans. Mi-
rum quantum hæc probabantur, & aduersus ab-
surdas nouitates valebant. Itaque clarissimorum
rogatu ciuium, quos diebus sacris consilium pu-
blicum distinebat, in profectos dies traductas ter
in hebdomada, frequentissimo ac florentissimo
audiente cætu profectus est. Ac dum ea, que re-
cta & que praua sunt, docet, institutionis assidui-
tate perfecit, vt ex errore complures, nec paucio-
res è cæno vitiorum emergerent. Quosdam au-
tem, quorum præcordia pestilentie iam virus im-
buerat, ad sanitatem blando colloquio reuoca-
uit: alios ad arctioris vitæ genus perpetuumque
cænobium impulit. Eiusdemque hortatu pau-
perum hospita, quæ magna premebantur inopi-
a, copiosa hominũ misericordia lenari cæpta,
cumque alijs præsidijs, tum exercitiorum potissi-
mum, pietas, quæ apud periosq; languebat, cum
publica omnium gratulatione reuiuuit. Inter exi-
mos pietatis professores vir erat generis ampli-
tudine, prudentia, & alijs populo miris ornãm-
tis præfatus, Andreas Lipomanus, vulgè ab sa-
cerdotio, seu Prioratu, quod possidebat Vene-
tius, Prior Sanctæ Trinitatis appellatus: quanquã
& Patauij Prioratum S. Mariæ Magdalene habebat.
Hic Lainij vsu & meditationum secessu, ita
animum agglutinavit Societati, vt amore, stu-
dio, officio factus sit tanquam vnus ex ea. Cuius
de ceteris virtutibus dicendum locus erit, cum
ad eius præclaram, & his inijs consentaneam vitæ
clausulam ventum erit. Ergo non solum suas
in ades Venetijs transferte se ab hospitalibus san-

51
*Quæ in loca
per id tem-
poris sparsa
Societas.*

52
*Aliquot
missi Pari-
sior.*

53
*Missi aliq
in
Lusitaniam.*

54
*Et profectu-
ri in Indiã
Antonius
Criminalis,
& Nico-
laus Lan-
cellortus.*

54
*Ratio itine-
rum recen-
si Societas.*

55
*Lainius Ve-
netias mi-
tatur: Et res
ibi gesta
præclare.*

56
*Conciliatur
Andreas
Lipomanus,
qui fuit pri-
mus Colle-
giorum So-
cietatis in
Italia fun-
dator.*

57
Collegij Patauini initia.

Adiit
Societatis
Patauij
Hieronymus Otellus.

58
Salmeronis & Paschasij res in Hibernia.

59

ctorum Ioannis & Pauli, vbi summa caritate habebatur, Lainium voluit; sed etiam Patauini Prioratus ædes excitando Collegio destinauit. Agebant tum Patauij Ioannes Polancus & Andreas Frusius, studiorum causa non ita pridem ab Ignatio, seu verius propter religionem à Deo missi, nempe in eam urbem, quæ & Venetæ ditionis princeps, & celeberrima studiorum sedes est: vt vnde in Italiam clandestinæ sensum hæreses ex corruptis Germaniæ partibus influebant, ibi primum Catholice fidei propugnaculum, capitalibus eius hostibus opponeretur. Nam cum ad Polanci Frusijque laudabiles vitæ rationes in eadem vrbē se Hieronymus Otellus, ætate ille quidem iuuenis, sed virtutis ac litterarum disciplina prouectus, applicuisset, ibidemque Ignatij iussu Stephanus Baroëlius ex Lusitanæ reditu constitisset; factum est, vt hi quatuor eandem simul vitam in domicilio conducto degentes, moxque in Lipomani ædes, vt in sequenti anno dicitur, transgressi, Collegij quod fuit in Italia ceterorum antiquitate princeps, primum veluti semen iecerint. Qui quamuis doctrinæ studia nihil intermitterent, studebant tamen reparandis animis vsque adeo, Frusio præsertim sacerdote, vt Patauinæ domus initia eorum quoque industriæ referantur accepta. Iam Salmeron & Paschasius, ijs, quæ protulimus, instructi monitis; tum etiam Sedis Apostolicæ auctoritate muniti, Galliam multo cum labore, atque, vt inter strepentium bellorum suspiciones, manifesto etiam carceris periculo prætergressi, Scotiam versus navigationis cursum instituunt. Quod periculis haud lanè minoribus difficultatibusque perducti à Rege Scotiæ Iacobo, ad quem litteras à Pontifice in causa commendationem pertulerant, alijs ad Hibernos proceres nobilesque acceptis, inde in Hiberniam non sine peculiari diuini Numinis beneficio, Quadragesima oriente perueniunt. Hæc vasta offendunt omnia, plena trepidationis & periculi, longèque opinione peiora, non rei Catholice modò, verum etiam in ipsius ciuili vitæ prudentia atque ratione. Genus illic hominum incultum ac rude, & quod deterius est, Pastorij vigilijs planè destitutum. Nulla erat apud eos Parochorum, nulla Episcoporum libera procuratio. Proceres vniuersi, vno dumtaxat excepto, qui tamen ipse ceteros imitaturus credebatur, non solum Regis in edictum voluntatemque iurarent, verum etiam iureiurando sese astrinxerant crematuros litteras vniuersas Romani Pontificis; & si quos inuenirent huius vitæ viros, victos ad Regem Angliæ, vel ad eius vicarium in Hiberniam perducuros. Ita illi cum Apostolicis coniungi Nuncijs ne mediocri quidem sermone congressuque sunt ausi; ac ne tutum quidem eis reditum ex insula illa præstare. Patres tamen non idcirco animis concenterunt, nec spem penitus abiecerunt; sed mutandis subinde latebris, captandisque temporibus omnem laborem ac diligentiam in tutandis curandisque Catholicis collocabant, modò tacitis passim monitis eos corroborando; modò castum religionis cultum, & quæ potissimum oporteret adificere, quaque reijcere, perdocendo. Compluribus sacrosancta mysteria ritè ministrabant. Aures confitentibus

admonebant, & pro accepta à Romano Pontifice potestate, parè tamen moderatèque adhibita, modò cumulatam peccatorum indulgentiam tribuebant; modò nuncupata ritè vota, quæ illi nunquam soluerant, permutabant: multis etiam retenta, & Apostolicæ Sedis arbitrio reseruata facinora condonabant: alios alijs animaduersionum nexibus relaxabant: nec paucis interrogatam, aut ab homine, aut à Iure mulctam liberaliter remittebant. Quæ ex re ingens apud eos populos vbique lætitia & singularis admiratio, Patrum præsertim continentia atque integritate perspecta, qui relaxationes, exceptiones, immunitatesque, aut planè gratuitas, aut ære temodico tenuioribus indulgebant. Quod tamen ipsi memores Ignatij præcepti, manu sua non audebant attingere. Sed aut per eos ipsos, vnde solui debuit, aut etiam per Episcopum partim ad sacrarum ædium instaurationem, partim ad viduarum solitudinem, & pudicitiam virginum defendendam, partim ad alia id genus Christianæ pietatis officia, vniuersum conuertebant. Ipsi verò rerum omnium egentissimi, sui que instituti retinentissimi, nunquam vel pro se aliquid postulabant, vel admittebant oblatum. Hunc in modum diebus quatuor & triginta ea regione lustrata, ipso vulgi patefacti rumore, ab Anglis indigenis quaruntur ad necem proposito indicibus magno pretio. Nec desierunt fraudulenti quidam, qui negotiatoribus quibusdam Anglis per speciem negotiationis implicitos, venales Patres molirentur exponere; nempe ijs, qui nihil spectabant aliud, nisi vt Henrico Regi captiuos, cuius iam vim manusque propè diuinitus Hiberniam trajicientes, euaserant, exhiberent. Ergo Patres cum moram diurniorè non modò animis non fragiferam, sed ne tutam quidem ijs, qui erga se officiosi esse vellent animaduertent (in apertum enim se vitæ discrimen ac fortunarium, tanquam rei perduellionis obijciebāt) ne quid cuiquam sua causa crearent periculum, in Scotiam reuertendi consilium capiunt: præsertim quòd ab Vrbe discedentes, id habuerant in mandatis, vt, si fortè minus tuta commoratio videretur Hibernica, in Italiam remigrarent. Abeunt igitur ex Hibernia, relicto apud eos populos, cum sui desiderio non paruo, tum singulari documentò virtutis; qui morte periculisque contemptis, nulla sua utilitate quaestuque, sed vna dumtaxat animorum salute ac caritate ducti, tantum itineris susceperant. In Scotiam deinde reuerti, forti & illic animo pertentant, vt Regem ipsum adirent, Catholicamque rem Schismaticorum furore quassatam aliqua ratione leuarent. Sed cum omnes aditus impia procerum vis ac potentia, qui à religione defeceant, obsideret: omnique ferè provincia illa rebellem secuta Britanniam, eodem pariter conflagraret incendio; in Galliam re desperata transmittunt. Cumque Diepan Normadiæ portum appulissent, inde pedibus Lutetiam. Quæ in vrbe dum moras trahunt, accipiunt à Pontifice litteras, vt eadem cum potestate in Scotiam remigrèt. Sed illi hæere tamdiu, dum certior Pontifex factus, quo eius regni loco res essent, iussit eos, Scotia prætermilla, ad Urbem regredi, relictis in Italia, quam ibi, vbi essent, suam operam locu-

60
Salmeron & Paschasij res in Scotiam, inde Parisios, inde in Italiam.

caturus. Lutetia igitur Francisco Zapata studio-
rum causa relicto, Romam ipsi humiles pannosi-
que Sedis Apostolicae Nuncios, & perexiguo in-
struati viatico reuertuntur. Lugduni autem cum
plena suspicionibus essent omnia prelio inter Hi-
spanos Gallosque commisso, simul ac par hoc
clericorum in ea regione comparuit, Gallus al-
ter, alter Hispanus, inuitato squalore sordidi, &
obsoletiore neglecti vestitu, pro exploratoribus
comprehensi, coniunguntur in vincula. Verum à
Cardinalibus Nicolao Gaddio, ac Francisco Tur-
nonensi Lugduni tum forte morantibus, non ita
mox agniti, honorifice dimissi sunt, viatico insu-
per equisque donati. Hic fuit Hibernica Missio-
nis exitus: quæ tametsi arcano quodam mentis
superna consilio ex animi sententia non successit;
documentum certe fuit singularis Patrum erga
Sedem Apostolicam obedientia, & paratissimi
animi testimonium ad subeunda pro religione
pericula, vitamque ipsam pro animis exponen-
dam. Nec reticere debet hoc loco Roberti Arma-
eani Archiepiscopi religio, qui professionem
Patrum ante curarat. Is natione Scotus, & à pue-
ro cæcus, scientie pietatisque præstantia ad sacras
euectus infulas, ubi cognouit minùs peragi potu-
isse ab Nuncijs Apostolicis, quam optasset: Nunc
video, inquit, nisi oues audiant vocem Pastoris,
me parum proficere: & ab Vrbe delatus in Hiber-
niam, contemptis periculis, ex quibus singulari
Dei tutela liber euasit, multis & maximis, totam
suam lustrauit diocesim cum inestimabili com-
modo populorum. Inde nauatâ præclare operâ
toti rei Christianæ publicæ in Tridentino Con-
cilio, dum iterum in Hiberniam tendit, Lutetia
internostorum manus, quos omnes vnice dili-
gebat, religiosissimè cessit è vita nocte, quæ præ-
bat diem S. Martino factum, illa viri eius sanctif-
simi verba habens in ore, Domine si adhuc po-
pulo tuo sum necessarius, non recuso laborem:
fiat voluntas tua. Sed ad nostra vt redeamus: qui
in Germaniam missi erant, non vnus loci arcta-
bantur angustijs, vagabantur etiam longius ani-
marum incitatis dulcedine. Ratisbonæ Iulius in
colligendis frugibus totus erat: crebrò inuisebat
Antistitem, & sui admonebat officij: stimulabat
ad optima quæque Canonicos: & proprijs in ædi-
bus modò hunc, modò illum aut salutaribus pri-
uatim colloquijs aut spiritualibus Societatis ex-
ercitationibus adiunabat. Ad Senatum perorauit
egregiè; terræque bonæ, quantum conijci pote-
rat, semen diuini verbi mandabat. Sed dum suis
consilij auctoritatèque hæreticum ciuitati per-
carum tentat à concionandi munere remouere,
multorum subijc inuidiam, multis etiam sacerdo-
tum reformationis nomine, cuius auctor habe-
batur, parum gratus erat. Ipse verò cum cruce
vndique & pericula intentarentur, triumphare
gaudio cepit: & minitantibus prærupta Danu-
bij, respondebat intrepidus, in cælum se tam
facile aqua, quam terra ire posse. Nec desuerunt,
qui ei aut mortifera exita veneni, aut subitum
molirentur exilium. Compures tamen viri boni
Catholicique, atq; inter hos ciuitatis Episcopus
in oculis eum ferebant, palamque exultabant, &
quòd tam constanter ille se facinorosis oppone-
ret, & quòd innocentijs vitæ speculo facilitateque

permira, haud contemnendos suæ tolerantie fru-
ctus ferret. Aggressus est explanare publicè Pauli
epistolam ad Galatas maxima omnium ferè ordi-
num corona, ipsis etiam præsentibus Lutheranis:
& quamuis in eadem vrbe duobus in templis pes-
tilentissimæ Lutheranorum conciones haberet-
ur; ipse tamen tanta omnium constantia siri-
que audiebatur, vt ne per autumnum quidè vindemias,
vt mos erat, intermittere sacram illam paterentur
explanationem. Bobadilla verò morbo imbecil-
lus, Oeniponti, vbi Ferdinandus Rex vnâ cum li-
beris tunc agebat, rem animorū, & priuatis cum
prima nobilitate colloquijs, & ceteris ex institu-
to muneribus impigre prouehabat. Sed curia
mox Viennam translata, Regem ipsū adiit collo-
quij causa, latoque exceptus ore animo que ad
prolixiora colloquia per opportunitatem tem-
poris inuitatur: eiusque rei gratia atque auxilio,
partim publicis concionibus sacrisque lectioni-
bus, partim dimittendis ritè peccatis, instituendi-
isque aliquot ex Iudæorum ac Turcarum impi-
etate catechumenis, rem diuinam curauit: &
quod caput est, admittus ad opportuniore illa,
quæ dixi, colloquia, multa de rebus salutaribus
cum Rege contulit, nostrorumque interim cau-
sam, quæ Ratisbonæ periclitabatur, apud eum æ-
què accuratè atque vtiliter egit.

Faber autem dum in Hispania Principibus po-
pulisque carus, animas enixè studet ab interitu
vindicare, in Germaniam à Pontifice maximo,
qui illius prouinciæ deplorabat occasum, remea-
re iubetur. Qui cum comitem ex suis haberet ne-
minem, tacitis apud se precibus operauit à Deo, a-
liquos sibi saltem ex alienis adiungi, & eos de-
mum, quibuscum pacificum iter, ac sine vlla ani-
morum dissensione conficeret. Cumulatè quod
postulauit, accepit. Quippe præter opinionem
(relicto in Hispanijs Ortizio) duo ei se sponte vi-
ri, non modò itincris comites, verum etiam eius-
dem instituti socios in perpetuum obtulerunt,
Ioannes Aragonius, & Aluarius Alfonso regij
facelli sacerdotes, apud filias Imperatoris Caro-
li, Mariam & Ioannam: quarum illi iussu Petrum
Fabrum Toletum vsque comitati, capti sanctita-
te congressus, bona cum venia dominarum, au-
lam protinus reliquerunt, cum eoque quocun-
que pergeret, reliquam sibi vitam agendam pu-
tatunt. Hoc igitur comitatu Faber trimestre fer-
mè iter ingreditur: quantis difficultatibus pericu-
lisque sibimet testis est in ea, quam reliquit de
suis rebus ephemeride. Vbi Deo vni refert acce-
ptum, quòd præter omnem spem salui Spiram
incolumèque peruenerint. Propterea quòd & in
Hispania citiore latronum ex vnguibus propè
diuinitus sint erepti, & in Gallia è pedore carceris
tenebrisque, & in Sabaudia finibus è militum
insolentia, & ex hæreticorum insultibus in Ger-
mania; interdumque ex incommotis valerudi-
nis ac conflictatione morborum; ac denique (quòd
grauissimum ipse pro summo suo concordia stu-
dio ducit) ex spiritu diuisionis ac dissensionis.
Cum autem per Sabaudiam iter haberet (no hæc
quoque præclara Fabri prætereatur actio) & ad
oppidum, cuius grauis erat in animorū causa ne-
cessitas diuertisset; facta ibi plena cum spe diuini
verbi semente, suam ipse patriam in conspectu

F 4 posi-

61
Lugduni
pro explora-
toribus ca-
piuntur.

64
Res Boba-
dilla.

65
Faber in
Germaniâ
redit auctus
duobus So-
cietis Ioanne
Aragonio
& Aluaro
Alfonso.

62
Res in Ger-
mania
Clandij
Ilij.

63
Amor cru-
cis.

66
Præter pa-
triam habet
iter, nec vi-
sit.

67
Res Spira
gesta.

positam, & prope quam tenendum erat iter, ne
ipse quidem lucri animarum ab Religiosa seueri-
tate desectens, auctis oculis missam fecit. Spira
ingens erat parata iam messis: sed cum initio Cleri
obmurmuratio perstreperet, Patris prudentia ac
comitate sedatur: quin ipsos quoque religionis
causa aduersantes recte vitæ exemplo, & candore
animi paulatim sibi deuinxit, vt eius postea dis-
cessum agrè tulerint: populi autem studio pie-
tateque crescente demetendis frugibus dies to-
tos distinebatur. Concionatorem, cuius de re-
ligione suspecta mens erat atque doctrina, modò
in medium afferendis, quæ cum illo sibi conue-
niebant, modò prætermittendis, vbi dispar erat
vtriusque sententia; modò etiam ad eius mona-
sterium eleemosynis summittendis, mirè concilia-
tum ad veritatis lucem pulsâ caligine prepara-
uit. Clerus, antea solutior, breui se ad seueritatē
veterem reuocauit. Tractari ceptum est sacer-
dotium more maiorum, pari, inquam, animi cor-
porisque candore; custodiri arctius in Religiosis
Ordinibus disciplina; plebs fieri ad diuina propen-
sior, vt affirmarint Parochi, plures ad sacram
Eucharistiâ Paschate accessisse postremo, quam
totis annis antè viginti. Episcopus in corrigendis
moribus multò erat ardentior: cuius Vicarius,
nostris iam antea exercitationibus institutus,
tanto in eos, qui fouebant amicos, zelo studioque
flagrabat, vt bello palam concubinis indicto, aut
vniuersas se sponderit eieciturum, aut munus
suum citò depositurum. Cæpta sunt etiam ipsa
pietatis officia maiore exerceri cum sensu. Iamque
Catholicis plus vulgò honoris & fidei, plus obe-
dientiæ Prælati deferebatur. Denique tum pri-
mum spes Fabro iniecta reparanda Germaniæ, &
ad auitæ religionis regulam dirigendæ. Qui ve-
rò ei se adiunxerant sacerdotes, eos satis rebus di-
uinis imbutos, curabat insuper vilitatis Societatis
peregrinationibus exercendos. Ac primum qui-
dem Ioannem Aragonium Iulio mense; deinde
verò paucis post mensibus Aluarum Alfonso
cum baculo, & sine nummis ad sancta trium Ma-
gorum corpora Colonia ire iussit. Quod tanta
ab ijs cum accessione spiritus factum est, vt eorū
alter Aluarus, magnis variisque laboribus, ac pe-
niculis latronum, ferarum, pestilentie famisque
perfunctus, tantum se ex ea peregrinatione hau-
sisse commodi confirmari, vt nullius rei condita
pretio eam voluerit prætermittam: paremque a-
lacritatem præ se tulerit Aragonius. Quo lætissi-
mus exitu Faber, quamquam animo impelleretur
ad comunicandam lætitiâ pio cum ijs collo-
quio, percunctandoque de rebus sacris ac re-
ligiosis, quas memorandas vidissent; tamen hac
coercita voluntate, cohibitaque lætitiâ ad gratu-
landum Deo secessit. Reputabat animo, qui eis
re, qui verbo benignè fecissent, qui hospitium
præbuisent, qui iter quoque monstrassent: his-
que omnibus Litaniarum serie mercedem vbe-
rem ac sempiternam, Sanctorum allegans patro-
cinia, à Deo precabatur. Addebat, & qui vultu,
dicto, facto quopiam acerbi aut aduersi fuissent,
quibus egestem misericordiam implorabat: cum
existimaret permittere Deum interdum, vt ho-
mines diuina gratia indigentes iustis molesti es-
sent, vt ab his cum exempla humilitatis, tum præ-

68
Mittit So-
cios in pere-
grinatione
ritu Apo-
stolico.

69
Insigni ca-
ritas Fabri,
& imita-
tione digni-
sima.

cum auxilia reciperent: per quæ descenderent in
se ipsos, & ad meliora conuerterentur. Sed adiu-
uandos opera ipsa & labore populos intentus,
quoniam Ioan. Moronus, cui Pontificis iussu pa-
rebat, potestatem fecerat, quò maximum opere
inuitaret pretium, adeundi, Albertum Archiepi-
scopum Moguntinum, eumdemque sanctæ Ro-
manæ Ecclesiæ Cardinalem, conuenit: cumque
nonnulla de religione, deque rebus grauibus
vnà contulissent, eius auctoritate nūtuque per-
multa Cardinalis vtiliter præclareque sanxit. Quæ
forsitan causa fuit, cur ex ea quoque ciuitate quo-
rundam commoueretur inuidia. Quod cum Fa-
ber animaduerneret, non tulit pacis Angelus,
quorum querebat animas, eorum nascentes iras
& offensionem. Itaque non prius inde recessit,
quam turbarum sedaret initia, & tranquillandis
animis odia concitata restingueret. Ibi etiam ho-
minem olim professione monachum, vlti exerci-
tationeque rerum diuinarum, ad putum & ca-
stum religionis cultum, ex hæresum labe ac cor-
ruptela traduxit. Quibus rebus cum & eximie
prudentiæ, & spectatæ doctrine, & singularis pro-
bitatis specimen præbuisset, tantam sibi eius ciui-
tatis Cardinalisque conciliauit beneuolentiam
ac gratiam, quanta in Societatem postea visa est
redundare. In digressu scripta quedam de re-
ligione; quorum de veritate Cardinali non lique-
bat satis, quæque nulli alij tutò committenda
putarat, vni expendenda Fabro ac dijudicanda
permisit. Cumque ei speciosa manera, vas præ-
clarum argenteum magni ponderis obtulisset; Fa-
ber paupertatis in primis amans scite remisit,
quò diceret se non ex eorum esse numero, qui
argenteam supellestem, sed quibus bona sua secum
ipsi portaret. Postero tamen die Cardinalis, pre-
hensio suis manibus abeunte, in Breuiarij thecam
de zona suspensam aureos centum florenos inie-
cit. Quos cum recusandi non esset locus, ne con-
temni tanti Antistitis liberalitas videretur, qui
vim non modò verbis, verum etiam manibus af-
ferebat, eos partim misit ad Socios, qui Louanij,
eò Parisijs, vt mox dicam, transgressi, studiorum
gratia magna in paupertate debebant, partim in
egenorum pabulum, aliisque pios vltus sine cun-
ctatione distribuit. Inde Spiram vnde abierat,
reuersus præclaris cæptis perseueranter instabat.
Cuius in promouenda religione labores, eru-
diendi que catechismo populis indicant etiam
illa. Finicima in ciuitate vir erat, haud ita sanus in
fide, Dynasta, qui publicè edixerat, ne, cum ad sa-
ctas ædes compo sito agmine populus incede-
bat, Sanctorum præferrentur imagines. Proceffit ta-
mè suo more populus ad supplicationē, Sancto-
rū prælati iconibus, nec Principis reformidans
edictum. Hic ille Præfectum suum cum satelliti-
bus mittit, qui contumaces increper, & in ius vo-
cet violati mandati. At illi præclari facinoris con-
scientia erecti, liberè Præfecto respondent, do-
minum suum magno in errore versari, si existimet
se esse tam hebetes ac vecordes, vt non intelligat,
quid sacra sibi velint imagines. Deinde ad Præ-
fectum oratione ministròque conuersa, Si vos,
inquiunt, qui Principem vestrum in errorem im-
pellitis, non conceditis, vt Deum in Sanctis suis,
sed in eius tantum persona dignis honoribus pro-

70
Conuenit
Archiepi-
scopum Mo-
guntinum:
resque apud
eum gesta
Moguntia.

71
Fabri ab-
tinentia.

72
Regressus
Spiram.

prosequamur; quoniam ore postularis à nobis, vt Principi vestro, non in eius tantum, sed in vestris quoque personis obtemperemus? Qua argumētatione perstricti obmutuere ministri, te tota in præsens, ne quis popularis motus existeret, dissimulata. Erat etiam Spiræ ex hæreticorum schola Augustinus quidam ad restringenda in auditorum animis bonorum operum studia in primis efficax. Faber autem vicissim in refrigerandis hominum ardoribus; ne quid noui moris admitterent, desudabat; hominemque sanè idoneum, qui se ad illius hæretici partes meditabatur adiungere, ab eius consuetudine prudenter abductū, traduxit ad suas, vt nemo pestilentissimo illi Ministro deinceps infensior fuerit, hoc Christitirone, ne mo magis aut doctrina aut moribus aduersarius.

73
Moguntiam
reuocatur.

Non diu Spiræ subliterat Faber, cum Moguntiam celeriter reuocatur: fuit enim Archiepiscopi Moguntini consilium, vt Fabrum, de cuius eruditione agendi que prudentia multum sibi iam dudum pollicebatur, vnā cum alijs ex sua familia pereruditis viris, ad Tridentinum Concilium proximis Kalen. Nouembribus destinaret: deinde Moguntiam ad docendi prouinciam reuocaret. Sed hanc ei legationem (si vita suppeditasset) Sedes Apostolica referuauerat, vt suo loco reddam. Verum dilato in aliud tempus bellorum trepidatione Concilio, ne tam salutari Fabri careret vsu consuetudineque, hominem apud se tenuit, nec Spiram redeundi potestatem fecit. Ergo ipso iubente Præsule Moguntia confedit, quanto animorum bono insequens annus ostendit. Sed inter hæc quis esset animi eius habitus, quantis cumularetur cali muneribus, ex eius ad Lainium epistola iuuat cognoscere. Vbi præter alia, dū diuinæ liberalitati pro innumerabilibus eius erga se beneficijs meritis gratias agit, & à Iacobo etiam exigit; hæc apud hominem sibi coniunctissimum, & in eadem palæstra spiritus studiosè versantem scribit ipse de se: Vinam tibi,

74
Epistola
Fabri de
anima
sua pro
fessu ad
Lainiu.

frater carissime, explicare possem, quæ & quanta bona, ex quo à te Placentia digressus sum vsque ad hunc diem, & animam meam intrauerint, & in ea permanerint: quæ cognouerim, quæ senserim in ijs, quæ ad Deum, quæque ad sacratissimam eius Matrem pertinent; & ad beatissimos tum Angelos, tum animas, quæ vel in cælo, vel in Purgatorio sunt! Interiora verò mea quid referam: eleuationes & depressiones meas? introitus in me, & exitus ex me: quo modo didicerim mundare corpus, & animam, & spiritum; purificare cor meum, & reiectis impedimentis præparare, vt diuinarum gratiarum liquoribus recipiat, retineat, conferuet, petendo ad omnia hæc diuersa dona, querendo, pulsando? De ijs verò, quæ ad proximum spectant, non minus multa possent dici, in quibus Dominus Deus modos mihi & vias dedit, veritates ostendit & vitas, vt illum cognoscā, illi de bonis congaudeam, de malis compatiar, pro illo gratias & agam & petam, & veniam ac remissionem quæram, & excusationes inueniam; & coram Deo & Sanctis eius bona de illo, ac pro illo loquar. In summa, Iacobe frater carissime, nunquam ego non dicam factis aut verbis exequi, sed neque cogitatione possim comprehen-

dere, quæ beneficia in me Deus meus contulit, & conferre paratus est, meas contritiones alligans, sanans omnes infirmitates meas, delens meas iniquitates: ipsi gloria, amen, ipsi laus, ipsi honor, & benedictio ab omni creatura. Ego quidem dico amen. Sed & tu etiam obsecro de hoc fratre tuo illum laudato, illi benedicito; quod ego de vniuersa Societate, & de misericordia Domini tam abundanti hæctenus super illam effusa facere quotidie non desisto. His anima Fabri sanctos inter labores pro animarum causis in dies vberius cum-

75
Parisijs mi-
gram Hi-
spani Socij
Louanium
vnā cum
Hieronymo
Domeneco.

mulabatur à Deo muneribus. Qui verò Parisijs agebant (erant autem numero sexdecim) ij & literarum pariter & pietatis studia colebāt: quamquam postea belli formidine circumstrepente ad paucos hic numerus redijt. Rex namque Galliarum Franciscus publicè seuerèque edixerat, vt qui de Caroli ditione erant, omnes ad vnum intra diem octauum Regno facerent. Ergo & de Socijs, octo, quippe Hispani, inter quos erat Strada, coguntur excedere, duce Hieronymo Domeneco, quem Parisiensi domui præfuisse iam diximus. Is igitur veluti nouæ coloniarum dux, septem cum Socijs Hispanis Hispanus Louanium versus iter instituit: sed primū Bruxellas, dum hostilis exercitus, qui Louanium tenere dicebatur, castra moueret, deinde Idibus Augusti Louanium venit. Hic illi dum inchoata Parisijs studia quieto persequuntur otio, eadem operā nouam Societatis inchoant domum, futurique iaciunt fundamenta Collegij plurimum eam rem Fabri nomine ac fama iuuante, qui primus etiam in Belgio Societatem illustrauit. Interim Antonius Araozius sacerdos iam creatus, professionis suæ votis primus post decem in Ighatij manibus ritè editis, vnā cum Iacobo de Eguia remittitur in Hispaniam, eo fortè consilio, vt quam in ijs populis animorum propensione biennio antè perspexerat, eam vilitatis Societatis artibus tueretur. Pedites pro more iter emensi, vbi Barcinonem attingere, tantam è vestigio nacti sunt messem, vt ne minime quidem parti satis fuerint colligenda; nec longius progredi alia in oppida vrbesque licuerit: sed reliquum anni tempus in vna illa ciuitate fouenda iuandaque consumpserint. Quippe omnium ferè Principum beneuolentiam egregiamque voluntatem erga Societatem, Proregis ac Proteginæ, Ducis etiam Cardonæ eiusque coniugis, Episcopi, Præfectique Neapolitani maris, & id aliorum Principum genus experti; ausi sunt vel nobilissimos viros ex hominum turba strepituque rerum, humanarum ad exercitiorum otium seuocare, atque in his eum, quem dixi Præfectum. Qui quo liberius à salutationibus amicorū, curarumque molestijs cælesti illi contemplationi vacaret, in aliud se transtulit domicilium ab interuentoribus vacuum, cuius se ianitorem velle agere, ne quis talem virum tali munere occupatum interpellaret, Prorex ipse iactabat. Is erat Franciscus Borgia, tū Lombai Marchio, paulò post Ioannis sui parentis obitu Gandiæ Dux, interiora studia pietatis iam ingressus: qui audiens breui Araozio discendum, perstudiosè litteras ad Ignatium dedit. Atque inter cetera: Tantum hic profuit, inquit, vt equidem pro magna duxerim huius ciuitatis infelicitate si auocetur. Atque ad eò pro in-

76
Antonius
Araozius
primus post
decem Pro-
fessus, & Iacobus de
Eguia in
Hispaniam
mittuntur.

77
Res ab Araozio gesta
Barcinone.

iun-

„ iuncto mihi huius regni onere, putavi hoc tibi si-
 „ gnificandum, ut Angelus Perfarum fecit, cum pro
 „ filiis Israël ob recta exempla, & aliorum inter Per-
 „ fas fructum retinendis contendit. Hæc & multo
 „ plura Prorex haudquaquam vero maiora. Con-
 „ fessionibus non dies, non noctes erant excipien-
 „ dis satis, ut interdum vix sacrificio Missæ liberum
 „ spatium concederetur. Concionabatur varijs lo-
 „ cis Araozius frequentissimo hominum cœtu, &
 „ orationis facultati parvitate respondebat integri-
 „ tas. Quo primum die in æde S. Mariæ à Pinu ver-
 „ ba fecit, pro consuetudine loci absoluta concio-
 „ ne magnam ei vim pecuniæ obtulere, in qua re-
 „ pudiana ita certandum fuit, ut populus ad stre-
 „ pitum altercantium accurreret: qui re cognita
 „ haud sine secunda admurmuratione discessit.
 „ Quin adeo cum Priori S. Catharinæ Dominica-
 „ no nobilis concionator super Araozij dictione
 „ differens affirmaret, si homines Societatis conve-
 „ nirent vniuersi in tractandis rebus, quæ ad mores
 „ pertinent, magnum eos momentum ad morum
 „ vbique correctionem facturos; Prior vir pius ac
 „ doctus Societatisque studiosus subiecit, Non ist-
 „ hic rei summa vertitur, sed in eo, ut vniuersi con-
 „ sentiant in factis, Deique verbo gratis vbique
 „ vulgando, hinc facile existeret, ut quantum opus
 „ est ad usum pietatis, etiam dictionis forma con-
 „ sentiant. Eam habebat vbique tractatum grati-
 „ uo impensus pietati labor approbationem. At Arao-
 „ zius nullam virtuti promouendæ non adhibens
 „ machinam, studuit viros inter se nobiles conci-
 „ liare, & mutuis turbatam odijs redintegrare con-
 „ cordiam. In imbuendis pia exercitatione menti-
 „ bus res, ut solet, ex sententia cedebat, petenti-
 „ busque ne decem quidem institutores satis vide-
 „ bantur esse facturi: tanta erat competitorum vis
 „ atque frequentia. Is postea ad Urbem, non sine
 „ multorum euocatus est lacrymis: ipsaque ciuitas
 „ desiderium absentis non diu ferens, de eius redi-
 „ tu cum Pontifice maximo per litteras egit. Ille ve-
 „ rò dum Romam anno iam labente reuertitur,
 „ haud inutiliter in ea ipsa tritimi, qua in Italiam
 „ vna cum Turcis Maurisque, & ad transita dam-
 „ natus est veclus, navigationis tempus expendit.

78
*Pecuniarum
 absentia
 quam vni-
 versis ad fru-
 ctum anti-
 marum.*

79
*Araozius
 Romanam
 rediit.*

80
*Assignatur
 Olisippone
 Societati
 a dei S. An-
 tonij.*

Inter hæc haud sane minus, qui longiore tractu
 disiuncti, quam qui propius aberant, in lucrandis
 animis excubabant. Remanserat in Lusitania, ut
 supra demonstrauimus, Deo rem gubernante, Sim-
 on; Xauerius verò nauigaturus in Indiam con-
 scederat iam prætoriam. Atque in Lusitania qui-
 dem cum D. Antonij Archimandrita ades Rex
 Patribus assignasset, eas Simon incolere cum du-
 obus non amplius Socijs instituit, Bernardino Ex-
 calceato, quocum iter, ut dictum est antea, para-
 rat in Indiam, & Consaluo Medario. In attributis
 aedes tres hi demigraverant, cum suam Domi-
 nus familiam auxit. Sub idem quippe tempus So-
 ciorum supplementum Partina ex vrbe compa-
 ruit, paucique post mensibus ab vrbe Roma. Quo-
 circa cum operatum numerus Olisippone creuis-
 set, crescere etiam laborum suauissimus fructus
 cepit. Maxima nobilitatis pars ad diui Antonij
 repente confluit, ibique octavo quoque die, vel
 cum rarissime, singulis saltem mensibus sacrosan-
 ctæ Confessionis & Eucharistiæ mysteria capere
 reueterer instituit: vtridiam nouum in Regis cu-

ria videri vsu increbescere desierit: quam Reli-
 giosorum Conuentum rectius, quam secularis
 Principis aulam, nominare. Ad exemplum por-
 to nobilitatis plebs reliqua formabatur, quæ qui-
 dem in dies magis reuerens Patres, suæque sitiens
 salutis, eorum pie dexteris implorabat. Præstan-
 tiores tamen tractus è sanctis meditationibus pe-
 tebantur. Quibus familiari adiuncto congressu
 tum sanctius vitæ genus complures, tum Societatis
 instituere nonnulli. Inter alios Emmanuel
 Godinius Olisipponeus honesti viti filius, Regis
 ex aula, qui apud Xauerium per sacram Confes-
 sionem vitæ antea tactæ maculas expiatur; germani-
 que fratres duo, quorum alter item Emmanuel
 Fernandus, celebris postea concionator & peru-
 tilis Christi seruus; Quartus autem Castellanus
 quidam honestus vir, & in disciplinis Theologi-
 cis iam eminentis; idemque maxima ædis concio-
 nator, Archiepiscopusque; Olisipponeus percarus.
 Nomen litteræ vultus non prodiderunt, satis ta-
 men certa sunt argumenta Franciscum Netum
 fuisse; qui, dein fratrum suorum causa aliquid
 turbatum passus in Lusitania, Vallisoleum con-
 cessit: ibique anno M. D. XLVI. dum miro cum fru-
 ctu concionatur, summo cum populi tortius lu-
 ctu religiosè decessit. Hicigitur cum Simone se-
 pe congressus, statuit tandem humana relinque-
 re, seque cum Simone ipso Socijsque contum-
 gere. Sed cum ea de re prius populum, cui tum
 maximè consultum volebat, admonendum pu-
 tasset, destinato ad eam rem die per occasionem
 instituit sermonis ad auditores oratione repente
 conuertit, eosque compellans; Aut ego, inquit,
 „ vera vobis ad hunc diem cecini de loco hoc, aut
 „ veritatem celando fefelli. Si vera cecini, & qua
 „ debui libertate perdocui, quod me fecisse profi-
 „ teor, relinquatur profectò, ut quæ vobis audien-
 „ tibus de paupertate diserui, ea puretis esse veris-
 „ sima. Sed illud mihi fortitan obijciat quispiam,
 „ Quomodo tu secularis homo cum sis, & in me-
 „ dio vulgo verseris, ita ista prædicas: contraria sunt
 „ dicta factis. Quam tu nobis pauperatam, quam
 „ commodorum desipientiam naras? qui pingui
 „ sacerdotio, & Ecclesiæ redditibus diues es? Vitæ tuæ
 „ non consentit oratio tua. Hæc & similia sibi ipse
 „ dissimulante obiectans & ratiocinando percur-
 „ rens, ad extremum ita conelulit. Atqui ut intelli-
 „ gatis, me ex hoc loco sicum vobis non fecisse,
 „ sed verissima prædicasse, hoc ipso momento tem-
 „ poris linquo omnia, & ad D. Antonij Archiman-
 „ drita rectè propero, ut bonis illis cum Patribus
 „ Christum sequar. Haud aliter fecit ac dixit vni-
 „ uersorum approbatione mirifica. Quod postea
 „ exemplum alios etiam quosdam ex eadem Eccle-
 „ sia sequi non piguit. Iam ne Simoni quidem, qui
 „ Barbarorum ad Christum accessum tam stiebatur
 „ ardentem, suus ex alienigenis manipulus defuit.
 „ Saraceni quinque, in istique vnus domi suæ per-
 „ nobilis ex Mauritania, ut ad Christi signa transi-
 „ rent, ad Lusitaniam Regem accesserant: & id ipsum
 „ par Iudæorum eslagitarat. Hos septem Rex So-
 „ cietati instituendos, & ad nouam militiam infor-
 „ mandos tradidit. Quorum postea sacro bap-
 „ tismati Christianæque militiæ sacramento, ingenti
 „ gratulatione, cum populus Olisipponeus, tum
 „ aula Regis interfuit. Ut prima hæc in Lusitania

81
*Emmanuel
 Godinius
 Societate
 recipitur,
 Emmanuel,
 Fernandus,
 & alij.*

82
*Conciona-
 toris seruus
 in Societate
 capefenda.*

Deo

Deo oblata libamina, adumbratio fuisse quædam, & quasi præfigitio videretur eorū, qui non ex Indijs modò, verum ex vltimo quoque Oriente Societatis essent opera ad Christum aliquādo vēturi. Demū cum è domesticis discipulis omnino duodecim, partim Roma Parisijque missos, partim etiā in Lusitania receptos aliquādiu Simō ad D. Antonij retinisset (placuerat enim recens erectam stabilire domum) tandem eos Conimbricam Rege postulante deduxit. Ibi Rex luculentam excitaauerat Academiam, sed quoniam ad Indos, quos ad veritatis lumen cupiebat adducere, suas cogitationes cursq; conuincerat, Patrum nactus opportunitatem, & ibi condendi Collegij consilium cæpit, vbi & Conimbricensi Academię coniungendis studiorum sedibus subsidio foret, & regionis Indię Seminarium ex Euangelij præconibus collocaret. Erat etiam in animo aliud Eboræ exædificare Collegium, eiusque rei gratia eò miserat, qui & eam, quæ designabatur, aream inspiceret, & ædificij formam rationemq; præscriberet; sed quoniam in aliud tempus dilata res est, eò dem & nos illā pariter differemus. Nunc quod ad rem Conimbricensem attinet, eius componendæ causā Simon iussu Regis eò se contulit: ibique confestim adibus Regia mercede conductis, acceptisque & area exædificando domicilio perampla, & eræ ad bibliothecam, data sunt principia Conimbricensi Collegio, Rectore Iacobo Mirone, necdum sacerdote, qui cum Pontio Gogordano, & altero socio nuper Luretia venerat. Quo feliciter inchoato, & vt in illa ferebant, necessarijs rebus instructo constitutaque insuper domestica disciplina, Simon vnde abierat se recepit. Ac protinus ab hoc exordio in eam amplitudinem Regia fouente beneficentia id Collegiū euasit, vt diu tota Societate par nullum habuerit. Hæc autem inter initia nullo vulgus nouam familiam habebat in pretio; idiotas, tabernarios & hospites, alijque eiusmodi ad contemptum nominibus appellabat. Quippe externi ferè cum essent omnes, Societasq; recentissima, multa erat obmurmuratio populi, & varia de ipsi in turbis opinio. sed vbi solidarum documenta virtutum ab ijs edita vulgus semel inspexit, in admirationem cõtempium vertit, contumelias in laudem. Quin sola probitatis fama ad Patrum numerū aggre gauere se octo. Et quoniã academici discipuli que nonnulli ad Patres illos verebatur accedere, iussus est à Simone is, quem dixi, Godinius, qui que ex vsu consuetudineq; Xauerij Societati sese addixerat, cultu ornatusq; discipuli extra Societatem ad tempus esse, suo vt exemplo reliquam iuuentutē ad confessionem alliceret: eoque cultu annum ferè tralegit, Simonis haud irrito voto.

Eodem hoc anno primum à nostris in Orientis Indiã Euangelicæ prædicationis inuecta lux est felici impulsu Xauerij. Is anno superiore cum Indiæ Prætoris, Martino Alfonso Sosa Olisipone discesserat, comitesque secum duxerat è Societate sacerdotem Paulum Camertem, & Franciscum Mansillam nondum sacris initiatum. Ipse pridie Nonas Maij Goam appulit, mensibus tredecim in ea nauigatione consumptis, quæ semestri ferè spatio confici solet. Causa moræ hibernatio Mozambici fuit ferè semestris, sed ea

perutilis & opportuna permultis. In itinere Dominicis diebus verba faciebat, nec deerat continenter agrotis: quorum etiam animos Sacramentorum prædijs, vnã cum valentibus subleuabat. Nauigia de maioribus quinque, vectoribus referta compluribus in Mozambico subsistere tempestas compulit. Est in ea insula Lusitano Regi nobile propugnaculum: in eademq; & Lusitani, & Saraceni genus hominum pacatissimū, suas vtrique sedes habent. Semestri circiter intervallo complures è vectoribus morbus strauerat, & instar octoginta perierant. Xauerius socijque agrotis curandis intenti animis & corporibus succutiebant. Ac socij quidem cum classis è Mozambico soluisset, ægris cum militibus remanserunt: Xauerius autē præcurrit obsecrante Prætoris, cuius & valetudo tentabatur, ne Sacramenti opportunitate careret, ingrauescente vi morbi. Sed prius quàm Goam ventum est, Melindam Saracenorum oppidum, vbi Lusitani negotiantur, appellunt. Christiani verò, qui suum obirent in ea diem, manusculis tumulis condebantur, impositis sacre crucis, quæ pulchrè eminus spectarentur, insignibus. Vt autem cominus classis apparuit, Christianorū Melindensium agmen crucem marmoream inauratam præferens obuiam protinus se effudit. Nec absuit Rex ipse Melindæ, qui consalutandi Prætoris gratia non vulgari humanitatis & officij significatione, nauim vsque conscenderat. Crucis ad aspectum exhilarati sunt vniuersi, salutari redemptionis hostiæ trophæo tam ex insperato barbaras inter nationes inuento. Cum Christiano iam vita functo suprema iusta persoluerentur, Saraceni spectandis Christianorum ritibus obstupuerant, haud tacita suorum animorum de Christianis sacris opinione. Nec deerat sibi ipse Xauerius, quominus aucupandis occasionibus obruderet Euangelium. Percutabatur ex eo nobilis Saracenus de Christianorum ad templa concursu, de que eorum in suo colendo Christo feruore: nam apud suos præscam illam confensisse pietatem, & Mahometis exoleuisse reuerentiam querebatur: quod è septemdecim Melindæ fanis, tria dumtaxat, eaque à perpaucis solita essent adiri; tantumque mali in immane aliquod ipsorum scelus facinusque referebat. Cui cum multa in eam sententiam respondisset Xauerius, negaretque mirum esse, quod & illorum preces verum Dei numen auersaretur, & fictæ pietatis cultum aboleret, is, qui veræ pietatis auctor ab impijs Saracenorum superstitionibus abhorreret: Saracenus etiã nõ planè ille quidem Xauerio assentiri visus est; alius tamen inter eos sacerdos extitit, qui, nisi Mahometes intra biennium ipsos reuiferet, se eius & sacra & sectam testaretur protinus deserturum. Quippe infidelium & conscleratorum proprium est à spe fideque destitui; nihil autem habere certi quod colant, nihil explorati quod credant. Hinc ad Socotoram insulam deuehuntur ad oram Africa orientalem sitam prope fauces sinus Arabici. Regio est in primis æstiuans: tellus vt derelicta & inculta, sic exilis & macra. non tritici ferax est, non oriza, non vini, non vllius pomorum generis, nec incolarum alius vllus est cibus, nisi lac, caro, dactyli, ex quibus & panem exprimunt. Hi se Christianos

83
Initium
Collegij
Conimbricensis.

85
Gesta in
Mozambico.

86
Gesta Melindæ.

87
Socotora
insula sita
in sinu Arabico.

84
Xauerius in
Indiam peruenit.

stianos dicebant, & ad Apostolum Thomam, quem præcipua veneratione colebant, suam refererebant originem. Ab eo præfatos olim suos in ea insula baptizatos gloriosè iactabant, cum tamen ipsi, quid baptismus esset, penitus ignorarent. Multa ibi etiam tum obsoletis iam Christianis moribus, religionis præfata vestigia cernebantur. Templâ videlicet aliqua peruetusta ad pietatem magis, quàm ad elegantiam extructa: cruces in altaribus collocatæ, & præpendentes lychni: suus autem cuique templo sacellouè Cacizius, seu Parochus præsidebat. Sed hi Cacizij litteraturæ omnibus expertes ne litterarum quidem apices & elementa pernorant, ideoque ne vlla quidem apud eos erant monumeta doctrinæ, codices nulli, nullus Christianæ legis institutor ac doctor, sacerdos nullus. Sed omnia crassis circumfusa tenebris, & Saracenorum, siue Ethnicorum superstitionibus inuoluta, vt ne radium quidem Christiani fulgoris admitterent. Quater tamen in die ad ædem sacram salutandi numinis causâ coibant, nocte luceque media, & matutinis vespertinisque temporibus. Populum ad id non are campano, aut tintinnabulis egestate premente, sed ligneis crepita culis, vt maiore apud nos in hebdomada, conuocabant. Multas memoriter preces, non vernacula illa quidem, sed peregrina lingua compositas pronunciabant, ad earum tamen furditentiam. Ea sonare Chaldæum aliquid videbantur, vocemque dumtaxat illam sæpius iterabant Alleluia, Alleluia, ihs, quas dixi, preces intermixtam. Xauerius vespertinis aliquando precibus Cacizij cuiusdam præfens affuit, sanè longiusculis, quibus recitandis thus identidem adolebat. Et quanquam Cacizij rei vxoræ dare operam solent, ieiunio tamen dediti apprimè sunt, quo colendo, pisce etiam ac lacte, non modò carnis abstinere, millies potius appetituri mortem, quàm vt de piscibus, quorum tamen diues est insula, ore contingat. Vitam igitur id temporis dactylis olenibusque sustentant, & binas quadragesimas, quarum bimestris est altera, quotannis colunt. Quo tempore si qui è vulgo carne vescantur, templi aditu arcentur, sicut & femina vniuersa, quamuis à carne temperent. Saracenis porro Socotoræi vsque ad eò animis erant infensis, vt ne Christiana quidem cum eis sacra participanda censerent. Parebant tum Saraceno Dynastæ, cum ad eos penetrauit Xauerius, cuius oppressi tyrannide, cum varijs ac flebilibus modis exercebantur ipsi, tum eorum cara pignora è maternis erepta complexibus execrandis sacris initiabantur. Quod indignissimè, vt æquum erat, Xauerius ferens, cum eos Christianis ritibus institueret peregrina lingua non posset, quod reliquum erat, digitorum argutijs & nutibus imbuebat: plurimamque parentum sobolem, non modò ijs non iniuris, verum etiam libentibus sacro fonte respergit. Quin suam quisque ad eum prolem baptismi causa deducebant: ei que peramanter de suis dactylis offerebant, suam excusantes inopiam; & vt apud se plusculum moraretur, orabant: breui etenim fore, vt sacro latice tota illa insula tingeretur. Nec abnuisset longiorem moram vir sitientissimus animarum, nisi Prætoris auctoritas vetuisset, cui Xauerij salus antiquissima

88

Rei à Beato
Xauerio
gesta in So-
cotora.

erat, veriti ne à Turcis, quorum illa insula populationibus est infesta, in seruitutem abduceretur. Inde igitur ille digressus, vt primum fetulit occasio, ad Lusitanum Regem litteras dedit, sanè quàm ardentes: quibus eius tutelæ Socotoræos Christianos tanquam oues errantes destitutasque pastoribus commendabat: demonstrata rei facilitate, quæ nullis impensis periculisque, sed solo Regio nutu confici posset, si modò Regia classi illac profecturæ mandaret, suo vt præfatio Socotoræos ab immani illius Dynastæ tyrannide vindicaret. Rex, qua erat in Deum pietate, eò illicò classem destinat, & pulsas Saracenis Socotoram capit, indigenasque seruitio liberat, & valido præfatio cingit insulam. At Xauerius Arabiæ ac Persidis oram præteruectus Goam Indiæ caput vrbemque præcipuam, vt significatum est, attingit pridie Nonas Maij. Constat autem Indiam ipsam ab eodem Apostolo Thoma peragrata, & eius olim sanguine pro Christi amore resperfam, multis factis in ea Christianis. Sed horum posteri cum Saracenis Ethnicisque permixti ad impios ritus moreque degenerauerant: nihil vt in ea Christianæ penè religionis (vicis quibusdam exceptis qui à S. Thoma nomen habent) præter ipsam famam nomenque superesset. Verum eò non multis annis antè commigrantibus Lusitanis, & propagato latè imperio sese erigere Christi cultus & reuerentia cepit. Primi Apostolici operis fundatores Franciscani Religiosi fuere. Ex ea quoque subinde familia primus, ac deinceps alter, Episcopus fuerant Fernandus & Ioannes Albuquerque. Sed ille annularis solum, vt vocant Episcopus venerat Archiepiscopi missu Funchalensis: hic pleno iure constitutum Romani Pontificis Pauli Tertij auctoritate sedem acceperat: eoque primus Indiæ censetur Antistes: qui tum pastoralium munerum sedulus præerat, cum Goam Xauerius appulit. Itaque cum præter Franciscanos nulli dum in eas oras Religiosi penetrassent, hi que per paucos numerarentur: nec sacerdotum vulgantium copia maior suppeteret; non modò in alijs Lusitanorum oppidis, sed etiam in ipsa vrbe Goa Ethnicorum Saracenorumque superstitione etiam tum vigebat, qui suis nefandis sacris in ipsis conuentionum Lusitanorum oculis operabantur: & qui præ cæteris pollebant opibus fortunisque, nouos vsque ad eò Christianos exagitabant, vt qui ad Christiana sacra transire vellent, pauci admodum reperirentur. Apud Lusitanos autem veteresque Christianos is erat status, quem scilicet conijcere est, sacerdotum absente præfatio, apud militares ferme homines eosdemque victores, apud mercatores & eosdem dominos, in summa raritate iustarum coniugum in altricibus licentiæ oris, tam procul ab noto orbe, inter opportunas iniurijs gentes, ac fædis demonum superstitionibus deditas, quarum vel assidua ipsa consuetudo poterat Christianæ vitæ sanctitatem corrumpere. Igitur nullus propè Sacramentorum, concionum verò nullus penitus erat vltus, petrarumque sacrificium. Deprauata erant omnia, iniusta vis, & libido, & cuncta vbique vitiorum monstra, nullum naçta monitorem pudorisque magistrum, dominabantur impune. Sed in tantis tenebris tempestiuus, & planè salutaris Xauerij aduentus illuxit.

89

STATUS
India.

90

15

91. Is conciliata sibi prius, vt mos eius erat, quod facillimum pro Antislitis pietate fuit, Albuquerqueij Episcopi voluntate, inchoandam sibi animorum salutem à cura corporum, Saluatoris putauit exemplo: eaque de causa domicilio alio nullo, præter publicum valetudinarium sibi delecto, eadem opera grauius affectis adesse, dies ac noctes cepit. Pernoctabat enim iuxta miserimū quemque, quò celerius atque expeditius singulis momentis, intendentibus se periculis subueniret. Nec verò communi solum laborantibus morbo, verum etiam elephantiasi & tetra lepra resperisari succurrebat officio: quibus & confitentibus se adiungere, & sacram Eucharistiam sua manu porrigere non dubitabat: mortuorum etiam cadauera suis ipse manibus funebri linteo ad sepulturam infuebat: & hanc postridie piaculare Sacrum excipiebat. Rectè valentibus, seu quotidiana mysteriorum dispensatione, seu diuini prædicatione verbi, seu etiam catechesi perenni colloquijque priuatis nullo loco deerat: vt etiam vias platearum cum tintinnabulo circumire, & puerorum seruumque gregem ad disciplinam Christianæ legis cogere, non alienum, aut ab ætate sua duceret, aut à persona. Ad eò erat in eo præclara quædam humilitatis caritatisque societas. Qui ventitabant ad catechesim ij trecentorum instar erant, eiusque muneris utilitate persepta, eadem haberi in omnibus Goæ templis iussu pij Præfulis cæpta est: hodieque mos hic vigerit genti ciuium tum approbatione, tum commodo. Vinctos in custodijs non modò officiosè statim temporibus inuisebat, verum etiam collectitiò ære iuuabat: & si quid ad eum interdum elemosynæ nomine deferretur, id vniuersum egenis egrotisque quam occultissimè diuidebat. Quibus Apostolicæ caritatis officijs eò vsque celebrari peruulgarique: cæptus est; vt iam tum appellaretur Apostolus. Sed mirè suaues æterni consilij vias licet animaduertere. Superiore anno M. D. XLII. dum Societas ad iter Indicum in Europa se comparat, cæptum Goæ nobile seminarium est. Iacobus Borbanus à prima etate aliquandiu inter Franciscanos versatus, dein sacerdos è populo pietate nobilis, Ioannis Tertij missu opimo cum stipendio in Indiam transfugerat, vt verbi diuini præconio Lusitanis & Indis optularetur. Is, & Michaël Vazius totius Indiæ Proepiscopus, & Cosmus Annus scriba Regius communi consensu, Prætor Stephano Gamma, & Fernando Rodericio quæstori cum auctoritate, tum re iuuantibus, Seminarium ad alendos instituendosque è cunctis Indiæ ferme nationibus adolecentulos inchoarant; qui Christianis imbuti mysterijs sacerdotum deinde partes, aut certè interpretum sustinerent. Situ delecto in regione, quam stadium equestre vocabat, Borbanus ædificio puerorumque institutioni, qui statim ad sexaginta collecti, præficuntur. Ergo vbi Xauerius cum socijs adfuit, eorumque vitæ consuetudo religioque perfecta est, nihil habuere antiquius, quam vt tam salubris incepti procuracionem ad eum deferrent. quod tam opportune cecidit, vt nescias verum Societati aduenti Indiam præparata sedes, an tam præstanti operi retores diuino consilio aduectos verius dicas: cum verum vtrumque sit. Dubitabant p̄mi Semina-

Hist. Societ. Iesu Tom. 1.

rij auctores quo id appellarent nomine. Cosmus Annus, Sanctæ fidei, cuius propagatio spectabatur: alij Sancti Pauli malebant. idque posterius, cum præsertim eo titulo magnificum extractum sit templum, ita increbuit, vt latè per Orientis oras ipsi quoque Societatis homines, Patres de S. Paulo nominentur. Suscepit illico nouus Prætor Martinus Sosa, grauitatem æstimans rei, noui Collegij confirmanda & augenda commoda: benignissimeque Ioannes Rex alijque post eum proeuerunt in eam amplitudinem, vt vel cum primis Europæ Academicis tum ædium magnificentia, tum Religiosorum numerosa familia, tum disciplinarum omnium tractatione conferendum, non solum Indiæ opportunitates attulerit maximas, dimittendis in eius mundi oras diuini verbi præconibus, sed etiam Europæ decus adauxerit: vnde homines id opus in ijs terrarum finibus excitant. Hoc autem initio non est Societati Collegium traditum, sed solum Seminarij procuratio delegata. Cui Xauerius, ne se angustijs recti vnus includeret, dum ex Europa auxilia submitterentur, Paulum Camertem imposuit: mansitque ibidem Borbanus adiutor, quoad quarto circiter post anno piè vita perfunctus in Collegij templo est conditus. Ceterum Xauerius dum auxilia ex Europa postulat; eos aiebat mittendos in Indiam, de quorum virtute meritò sibi polliceri posset omnia: tum quia res ipsa permagni momenti esset, tum quia ingentes essent terra marique labores, præsertim Goæ, cuius longè aliud experiuntur est calum, excipiendi. Ideò requirebar in eis optimam primùm constitutione corporis roburque virium; deinde viridem potius, quam inclinatum ætatem; denique maiora facta, quam dicta.

94. Restituta Goæ veteri disciplina, ad eandem in ora Piscaria instaurandam egreditur procul Goa in meridiem leucas amplius centum quinquaginta. Namque India inter Indum & Gangem inclyta flumina à continente longo tractu procurrens in æquor, Commorino promontorio finitur: cuius in promontorij flexu ad Eoum latus ora Piscaria est, à piscatu gemmarum adepta & nomen, & omnia: quippe quam natura quasi vnica illa dote affatim curiositati mortalium & auaritiæ commedatam, videtur de cetero neglexisse. Promontorij fons vnde Piscaria in Septentrionem curuatur, septimo ab Æquatore haud amplius gradu distat. Inde rota plaga solis ardore feruida accensis arenis torretur, & penè intolerabilis ad habitandum efficitur: actantam caliditatem intemperiem par ciborum ac pharmacorum inopia comitatur. Sed illud in promontorij flexu ad excitanda sapientum ingenia admirabile visitur. Æstas ibi & hiems non tam temporum vicibus, quam exiguo terrarum discrimine diuimuntur. Quo tempore in alterolaterum hiberna tempestas ventis & imbribus perpetuis inhorrescit (his enim potius, quam rigore frigorum hiems ibi censetur) eo tempore latus aduersum arida æstas accendit. Nec minore admirabilitate, tanquam partitis regnis venti vno eodemque tempore contraria latera contrarij perflant. Ora Piscaria ac colæ gentis vocabulo Parauæ nominantur. Horum vni cum Saracenus quidam, quorum sub-

G domi-

93
Cuius procuratio Societati delegata.94
Xauerius in oram Piscariam conuenit.95
Mira nascitur in regione eorum.

96
Ora Piscal-
ris qua pri-
mum occa-
sione ad
Christum
adiuncta.

dominatu iniquo tenebantur, in aurem lacerata
aure auellisset (genus contumeliæ apud eos into-
lerandum) tanquam ex scintilla incendium inter
nationes vniuersas exarserat; Saracenis ad delen-
dam penitus Parauarum nationem efferatis. Tan-
to in discrimine Parauæ ad hominem perhonen-
stum indigenam, sed Christianum Ioannem Cru-
cium nomine, quem olim in Lusitania Ioannes
Rex Equitum Christi donarat insignibus, consilij
causa confugunt. Ioannes vnicum restare subsi-
dium admonuit, si ad opem diuinam per Christi
cultum, qui solus verus est; & ad Lusitanorum
auxilium receptum haberent. Cuius sapientis
consilij monumentum grati deinde Parauarum
Principes Crucij cognomentum sumunt. Ergo
Crucij probato consilio legatos ad Præto-rem In-
diæ mittunt. Is non solum iniurias Parauarum vl-
ciscitur, sed etiam ab Saracenorū eos tyrannide
vindicat, simulque è populo vniuerso ad viginti
millia saluari baptisinate consecrantur. Michaël
Vazius, quem modò in Seminario Goani institu-
tione memorauimus, legatorum Parauarum in-
teruncijs & fautor apud Præto-rem fuerat: qui
cum rei gesta seriem paratamque messem, ac præ
locorum difficultate nouelli solitudinem gregis
Xauerio exponeret, facile virum ad lucra anima-
rum per maxima quæque discrimina paratissimū
incendit, vt eam sibi prouinciam nullo modo
præreptam veller. Itaque continuo Antistite ac
Præto-rem aditis cum bona eorum venia ac laudi-
bus plurimis, tres secum (ne sperata progressus
felicitas linguæ tardaretur in seuita) Commorin-
ses è Seminario Goano deducens Octobri mense
discedit. Vbi ad promontorij extrema peruenit,
iter flectit, intenditque Tutucurinum, qui pagus
est admodum frequens. Multi eiusmodi occur-
sabant pagi, qui tamen Christi legem (vt nuper di-
xi) paulò antè susceperant, nemo tamen in ijs ex
Lusitanis, vnde Christianæ legis elementa perdi-
derant, est inuentus sacerdos: nemo, qui Missæ
sacrificium ritè faceret, arcente regionis inopia,
solique sterilitate. Quocirca de religione inter-
rogati, illud modò habebant in ore, Christiani
sumus, tamen Christiani nihil præter nomen ha-
berent. Ad hos Xauerius simul atque ex itinere
diuertisset, ad expiandam puerorum multitudi-
nem instruxit caeleste lauacrum; sed qui fari per-
atatem poterant, ipsi sponte tanquam diuinitus
missi Patri, nullo dato ad preces canonicas spa-
tio, ac ne ad cibum quidem nocturnamque quietem,
acriter vt consignarentur, instabant: vt tum
demum se intellexisset Xauerius diceret, talium
esse regnum caelorum: nec sibi defuisse, quomi-
nus tam pijs cõtionibus deseruiret, tanta præ-
sertim in ijs indole animaduersa: quos, nisi per
Sociorum paucitatem staret, speraret vtrique per-
quam optimos Christianos fore. His obeundis
ex itinere passim vicis, Ethnicorum offendit pa-
gum in suis superstitionibus pertinacem. Quem
cohortatus, vt vniuersæ Piscalariæ secutus auctori-
tatem, verum Dei Numen agnosceret, is nimium
suas adamans tenebras, negare primò per suum
sibi licere Dynastam, nouos sacrorum ritus ad-
mittere, noua numina venerari. Xauerius tot ani-
marum miseratus interitum, prodigio extorquet,
quod hortatu non potest. Laborabat ex partu

97
Res à Xa-
uerio gesta
in ora Pi-
salaris.

mulier tertium iam diem, eaque non obscura: nec
præfenti periculo toties compellata deorum nu-
mina succurrebant: cum illuc adhibito interprete
Xauerius aduolat, & spem opis ostendit. Dein
domesticorum permissu laborantem hortatur, vt
desperato iam prope corpore, animi saltem saluti
consular, simulque fidem edocet. Quam cum ad
aurem non inuita mulier admitteret, percuncta-
tur Xauerius velint esse Christiana. Annuente
recitat Euangelium, & iam penè moribundam
salutaribus iustrat aquis. Vix expiata fœturæ effu-
dit innoxia. Ergo & puerum recens natum, & pu-
eri patrem, reliquosque familiares satis institutos
eadem perfundit aqua, non minus miraculo at-
tonitos, quam rei lætos euentu. Prodigij admira-
tio plurimis fuit persuasio baptisimi. Pagus enim
ille, etsi Dynastæ metuebat edictum, tamen facta
ab eius curatore, qui illuc ad exigendum vectigal
uenerat, potestate, perfidia in fidem versa, vni-
uersus secutus est Christum. Hac parta præda Tu-
tucurinum tandem peruenit. Hic ab incolis, vnà
cum comitibus peramanter excipitur. Quos au-
tem ad Christum nuper accessisse cognouerat,
eos Prætor fouebat vt pater, & Xauerio magno-
pere commendarat. Vt autem eos filiorum nu-
mero Prætor, ita illi Præto-rem parentis vicissim
loco numeroque ducebant, quos & valida paulò
antè classe à Saracenorū iniurijs rapinisque de-
fenderat, & piscatorijs actuariolis, quæ prædones
illi rapuerant, recuperatis ex eorum nauibus præ-
dam fecerat. Locupletioribus nauigium suum
cuique reddidit: tenuioribus verò Saracenorū
scaphas insuper condonauit. Saracenos porò
ipso profugauit ac fudit, ducibus interemptis,
vix vt eorum vestigium reliquum fuerit. Inde igitur
Punicale profectus Xauerius rapinisque infan-
tes, & populum puerosque de more perdoctet. Lues
tum forte eo in oppido, quod quidè per frequens
est, grassabatur: & erat suo quisque periculo me-
tuque suspensus, cum ad Xauerij aduentum spe
salutis iniecta plurimi ad eum vndique certatim
conuolant. Ipse verò, vt erat insita quadam in om-
nes humanitate ac misericordia, per benignè
adibat agrotos; recitatioque super eos Euange-
lio, plurimos & à morborum cruciamentis, & ab
impuris spiritibus vindicabat. In eodemque op-
pido satis constans, & idoneis confirmata testi-
bus fama est, adolescentulum vita functum ad
B. Patrem ingenti parentum comploratione per-
latum, prehensa à Xauerio manu; & Christi no-
mine iustum surgere, cunctis stupentibus, surre-
xisse. Eumdemque à Christiana muliere suam or-
bitatem deplorante rogatum, paruulum vt ad fi-
lium delapsus in puteum, & penitus exanimem
extractum ne grauaretur accedere; negasse pue-
rum mortuum esse, iussisseque bono animo mu-
lierem esse: cumque ad puerum accessisset, com-
plicatis ad orationem genibus frigidum cadauer
signasse cruce, continuoque puerum exiussisse de-
ferret, & se matri viuum atque incolunem sta-
tuisse. Quarum fama rerum, quas nos cursum atti-
gimus, aliorum stylo iam tractatas vberius, vel
ipso premente Xauerio longè lateque manauit,
ingenti rei Christianæ commodo, nec minore
ipius commendatione Xauerij.

Hac est messis, quam anno altero à sua confir-
ma-

98
Laborant
ex partu
mulierem
seruat.

99
Duos vita
functus ex-
citae.

matione Societas dimissis in omnem terræ orbem messoribus suis veluti primitias quasdam obtulit Deo. His sudoribus non modò per Europam, ipsaſque Britannia insulas, verùm etiam per amplissimas Indiæ regiones, vnà cum sui nominis fama Dei verbum nomenq; portauit. Et ea quidem

sex iam toto terrarū orbe distinctas, si ex superiore narratione rectè colligas, familias sibi cōstituit, Romanā, Olisipponensem, Parisiensem, Parauinam, Louaniensem, & Conimbricensem. Ceterū quā ei diuina clemētia reliquis deinceps annis rebus gerēdis affuerit, vt instituiamus, persequamur.

HISTORIÆ SOCIETATIS IESV

LIBER QVARTVS.

1543

DVm tot terrarum spatij interualisque diſiuncta, sed vno tamen spiritu coniuncta Societas in suis perennibus studijs muneribusque se continet, breui se per orbem terrarum, quasi quædam fecunda propago longè lateque diffudit. Initus Sociorum numerus instar octoginta repertus. Extant etiamnum Simonis Rodericij littere ad Ignatium, vbi tradit, tertio & quadragesimo huius sæculi anno ad quinque & viginti Sodales creuisse Collegij Conimbricensis initia: Regique in animo esse centenos alere. Proinde Patrem obsecrat, mittat ex Italia Sociorum quàm maximā copiam, sat cultam litteris ac doctrina. In Olisipponensi domo seni in India cum Xauerio terni: totidemque Patavij præter Iacobum Lainium, quem hinc Venetias migrasse narrauimus: Parisijs verò, Louanijq; vtrobique versabantur octoni. Cùm tamen Romæ cum Ignatio degerent multò plures. Rediere mox ex Hibernia bini, totidem Barcinone. Quinque degebant in Germania, iisdem curis animarum studijque diſtenti. Que summa quamquam illa quidem sexaginta capita superabat, nequaquam tamen extra Pontificij diplomatis fines cancellosque prodibat, in quo Professores dumtaxat vni, Societatis appellatio censentur: quorum quantum erat ad sexaginta numerus Apostolica definitione præscriptus, longè tamè aberant ab hac summa, qui tum Patres inter Professores erant adscripti: cùm præter primos vix hoc anno Professorus reperiatur Araozius. Et tamen cùm tantum adhuc esset interiectum inter hunc exiguum Professorum numerum, & eum, quem Petri Sedes præscripserat, interuallum, Ignatius ex præsentibus futura coniectans, constanter cœpit de profereendis his terminis agitare. Multa quippe iam aggregata iuuentus, singulis dispersa domibus, vt in intimū Societatis corpus adlegi posset, educabatur. Compluresque viri graues & eruditi ad eadem instituta, cùm admittenda iuuentutis incitabantur exemplis, tum secundissimis Societatis confirmata sermonibus. Iam multis in prouincijs eam sibi sedes collocasse cernebat. Iam in Orientis Indiam læto penetrasse prouentu, tam celebri sui nominis fama, vt in omnem Europam voces significationesque referrentur. Complures etiam ciuitates virique Principes faustis hisce excitati clamoribus vltro se ad fundanda Collegia do-

mosque, suppeditandis liberaliter sumptibus, offerrebant. Ergo tanta iuuenum virorumque frequentia, quibus plenus aditus denegari non poterat, ad Societatem vndique conuolante, reliquum erat, vt quos Sedes Apostolica circūdederat ipsi cancellos, eos Ignatio postulante, reuelleret: præsertim id temporis, cùm Cōstitutionibus nondum editis, nec tot in classes hac distributa familia, vna tantum Professorum cuiunque propolita classis erat, qui modò esset excellenti aliqua doctrinæ laude, vt Apostolicæ iuebant litteræ, Christianæque vitæ puritate conspicuus. Tales porro multi cùm essent, talesque cùm continenter euaderent, fieri omnino satis nequaquam omnibus poterat, si transilire constitutos terminos non licebat. Adit igitur ad Pontificem Paulum supplex Ignatius, eique in mentem reuocat, quæ pro Dei caritate & animarum salute geri vbique non ignoraret à suis. Docet quanta vbique se messis, nisi messorum copia desideretur, aperiat; quàm multi eandem vitæ societatem expetant, quàm multi dum admittantur expectent. Adhæc studia ciuitatum, postulara Principum, vota populorum de Societatis Collegijs domibusque fundandis, & domibus collocandis exponit. Quibus Pontifex benetola acceptis aure, rem dixit in conuentum signaturæ gratiæ referendam. Est is, Pontificia in aula conuentus ex ijs potissimum viris, qui postulata grauiora referendi ius habent Pontifice ipso præsentente certis statisque diebus. Is de postularis Ignarij cùm frequens esset habitus, Pontifex ex augustissima illa sanctitatis Cathedra tam prolixo studio, equissimè postulationi concessit, vt non modò Societatis amplificandæ, omni seu temporis, seu personarum definitione sublata, potestatem fecerit, verùm etiam conscriptam iam declaratamque sanctæ Romanæ Ecclesiæ Religionem sua iterum auctoritate confirmaret, publicisque litteris consignari, pridie Idus Martij.

Quo etiam tempore domus Professæ cōstruendæ facultas præter opinionem præsentemque spem propè diuinitus est oblata, & quidem celeberrimo opportunissimoque Urbis loco. Aberat haud ita procul ab æde sanctæ Mariæ de Strata, cuius supra meminimus, ædes altera curialis, hortis adiuncta domesticis, cui à B. Andrea de Phracta nomen erat. Hanc cùm Salasiorum Episcopus, Vicarius Romani Pontificis, Philippus Archintus,

I
Numerus
Sociorum
hoc tempore
ad octoginta

2
Confirmatur
Societas
nullo præ-
fixo numero
Professorū.

4
Demum Ro-
mana sedes
amplifica-
tur.